

جزوه باما

دانلود جزوات، نمونه سوالات
و پروپوزنت‌های دانشگاهی

Jozvebama.ir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

جزوه درس :

پول و ارز و بانکداری

استاد: جناب آقای زارع

دانشکده فنی مهندسی شهید باهنر شیراز

فصل اول : شناخت و تعریف پول

تاریخچه و سیر تحول پول در دنیا

پیدایش پول را به چهار هزار سال قبل از میلاد مسیح در خاورمیانه، از تمدنهای سومری حوالی خلیج فارس و مصر قدیم نسبت می دهند. البته پیش از آن و مدتها پیش از آنکه پول بعنوان وسیله مبادله متداول شود، مبادله وجود داشته است و عمل مبادله بصورت مبادله مستقیم کالا با کالا و خدمات انجام می شد. بشر اولیه نیازمندیهای خود را در اقتصاد بسته و در محدوده خانواده یا قبیله تامین می کرد. بتدریج که زندگانی اجتماعی پیشرفت کرد، نیاز به مبادله احساس گردید. در این زمان مبادلات بصورت کالا با کالا انجام شد. یعنی هرکسی یا هر قبیله ای جنسی داشت که برای او حائز فایده کمتری بود آنرا با کالای دیگر مورد نیاز خود که فایده بیشتری داشت مبادله می کرد.

خصوصیات مبادله پایاپای

- (۱) در مبادله پایاپای طرفین معامله هم تولید کننده وهم مصرف کننده بودند
- (۲) در مبادله پایاپای انبار کردن تولیدات برای مدت طولانی بعلت فسادپذیری کالاها و نیاز تولید کننده به تولیدات دیگران امکان نداشت.
- (۳) تولید از مصرف جدا نبود و مبادله بدون تولید وجود نداشت. لذا مبادله ثروت آفرین نبود بلکه این تولید بود که خالق ثروت بحساب می آمد.
- (۴) رابطه خدمات و تولید، نظیر رابطه تولیدات با یکدیگر بطریق مستقیم و پایاپای صورت می پذیرفت.

معایب و دشواریهای مبادلات پایاپای

- (۱) نیاز متقابل موجب می شود ارائه کننده یک کالا بایستی فردی را بیابد که اولاً به کالای او نیاز داشته باشد و ثانیاً کالای مورد احتیاج او را نیز عرضه کند که بروز این وضعیت بسیار دشوار است.
- (۲) تعدد مبادلات غیر لازم موجب می گردید جهت رسیدن به کالای مورد نظر اقدام به مبادلات متعدد نماید.
- (۳) حمل و نقل کالاها بدلیل پیشرفته نبودن وسائط به دشواری صورت می گرفت لذا مبادلات از حیث جغرافیایی در سطح محدودی باقی می ماند.

۴) غیر قابل تقسیم بودن برخی کالاها: مثلاً اگر یک رأس گاو معادل صد کیلوگرم برنج ارزش داشته باشد، حال اگر شخصی به ۵۰ کیلوگرم برنج نیاز داشته باشد نصف کردن گاو دشوار خواهد بود.

۵) دشواری مبادله برخی خدمات نیز یکی دیگر از مشکلات بود بطوریکه مثلاً یک معلم بدشواری می توانست خدمت خود را با کالاهای مورد نیاز خود مبادله نماید.

۶) فسادپذیری برخی کالاها ی مورد نیاز، مانند گندم، برنج و احشام را به طولانی مدت نمی توان ذخیره کرد.

۷) محدودیت در تقسیم کار و تخصیص کار. در این زمان هر کس مجبور بود تمام کالاهای مصرفی خود را تولید کند. در نتیجه هیچ کس نمی توانست در زمینه تولید کالای خاصی متخصص شود و بتواند تولید خود را افزایش دهد.

۸) محدودیت تولید و بازار. بازار به مکانی گفته می شد که هرکسی که کالایی داشت به آنجا مراجعه می کرد. کالای خود را ارائه و سپس مایحتاج خود را دریافت می کرد.

۹) محدودیت در مبادله نسبه. در این بازار مبادله نسبه دیگر موضوعیت نداشت.

مشکلات مبادله مبادلات پایاپای موجب گردید بشر ب فکر ایجاد وسیله ای برای تسهیل داد و ستد بیفتد. ابتدا کالاهایی بعنوان پول انتخاب شد و سپس از سکه طلا و نقره بعنوان پول استفاده شد. با پیشرفت علوم و فنون پول کاغذی جانشین سکه طلا و نقره شد. امروزه با گسترش علوم رایانه، پول بصورت الکترونیکی جایگزین انواع مختلف پول شده است.

انواع مختلف پول عبارتند از:

۱- پول کالایی

در جوامع اولیه، ابتدا پول شکل کالایی بخود گرفته است. بدین ترتیب که کالای خاصی بعنوان پول در نظر همگان بکار گرفته می شد. البته نوع کالا بستگی به عوامل مختلفی چون آب و هوا، محل استقرار جوامع و توسعه فرهنگی و اقتصادی آنها داشته است، بعنوان مثال جوامعی که در سواحل دریا و یا نزدیک به آن زندگی می کردند از صدف و یا قلاب ماهیگیری بعنوان واسطه مبادله استفاده می نمودند. در مناطق سردسیری نظیر سیبری یا آلاسکا پوست حیوانات بویژه پوست خز بعنوان واحد پول مورد استفاده قرار می گرفت. همینطور جوامعی که در مناطق گرمسیری زندگی می کردند، از عاج فیل بعنوان پول استفاده می کردند. کالاهای که بعنوان پول در جوامع مختلف در نظر گرفته می شد به توسعه جوامع مختلف نیز بستگی داشت. در بعضی از جوامع داشتن حیوانات مختلف برای یک فرد ثروت تلقی می

شد. در این جوامع از احشام بعنوان پول استفاده می شد. تقریباً در همه مناطق معتدل اروپا، آسیا و آفریقا، گاو یا گوسفند بعنوان یک واحد مبادله مورد قبول بوده است.

برای مدتهای طولانی در مناطق وسیعی از جهان و در جوامع اولیه، گاو گوسفند بعنوان واحد شمارش و واسطه مبادله بکار می رفت. در ایران قدیم پزشکان از بیماران خود برای دارو و خدمات مربوط مداوا، گاو و گوسفند مطالبه می کردند. رومیان نیز تا چهار قرن پیش از میلاد مسیح، پرداختهایشان برحسب گاو و گوسفند بوده است. در هر حال استفاده از حیوانات بعنوان پول مشکلات متعددی را به همراه داشته است. اول آنکه حیوانات فاقد استاندارد بودند، دوم اینکه نه تنها ذخیره سازی حیوانات با مشکل مختلفی مواجه بوده، بلکه هزینه ای را بر دارنده آن تحمیل می کرده است. گذشته از این نوسانات قیمت، عدم تقسیم پذیری و نیز دشواری حمل و نقل آنها از دیگر مشکلات استفاده از حیوانات بعنوان پول تلقی می گردید.

در جدول ذیل برخی از مهمترین انواع پول که در طول تاریخ مورد استفاده ملل مختلف قرار گرفته درج شده است:

آهن	خوک	آئینه - شیشه	طلا
مس	بز	صدف	نقره
برنج	پوست لاک پشت دریایی	غلات	چاقو
چرم	دندان گراز	شیره	کاغذ
ذرت	دندان نهنگ	نیشکر	سیگار
نمک	عاج فیل	گوسفند	پر
اسب	پوست دارکوب	ابزار کشاورزی	

همانطور که ملاحظه می شود پولهایی که مورد استفاده جوامع مختلف واقع شده اند شکل کالایی داشته و به همین دلیل پول کالایی (Commodity Money) نامیده می شوند.

از خصوصیات پول کالایی میتوان اولاً به عامه پذیر بودن و ثانیاً سهولت در نگهداری و ثالثاً به پذیرفتن آن به جهت ارزش ذاتی و اصلی بعنوان پول نام برد.

در مجموع پول کالایی، پولی است که ارزش ذاتی آن مساوی با ارزش اسمی آن است.

پول کالایی مشکلات زیادی برای جوامع انسانی بوجود می آورد. عمده ترین مشکلات، عبارتند از: متحدالشکل نبودن، غیر قابل تقسیم بودن، بی دوام بودن، محدودیت در نقل و انتقال، قابلیت ذخیره سازی پایین و فسادپذیری و بالاخره

حجیم و جاگیر بودن. این مشکلات بشر را بر آن داشت که در جستجوی اقلامی بعنوان واحد ارزش باشند که ضمن داشتن حجم کم، واحد ارزش بیشتر بوده و مشکلات فوق الذکر را کمتر داشته باشد که در نتیجه به استفاده از فلزات بخصوص طلا و نقره روی آورد.

۲-سکه بعنوان پول

سالها طول کشید تا پول فلزی بصورت سکه با وزن معین و عیار مشخص رواج یابد. «هرودت» مورخ مشهور یونان، ابداع سکه فلزی را به پادشاهان «لیدی» نسبت داده است که حدود ۷-۸ قرن قبل از میلاد مسیح حکومت می کردند. هرودت می نویسد: «اینان نخستین مردمی هستند که طلا و نقره را بصورت سکه درآورده و در داد و ستد مورد استفاده قرار دادند. کوروش لیدی را تسخیر و پایتخت آن سارد را به آتش کشید. اما در این زمان طلا بعنوان وسیله مبادله در خاورمیانه پذیرفته شده بود. کوروش از تجربه لیدی برای ضرب سکه استفاده نکرد، اما داریوش برای اولین بار درایران باستان اقدام به ضرب سکه های طلا و نقره نمود. سکه طلا «دری» و سکه نقره «شکل» و سکه مسی «فلس»، ضرب و رواج یافت. ضرب سکه بعدها در یونان، ایتالیا و سیسیل فعلی پیشرفت و توسعه زیادی یافت و بصورت نوعی هنر ظریف در آمد.

بدین ترتیب مدتهای مدیدی طلا و نقره به صورتهای مختلف، نقش پول و واسطه مبادلات را درجهان ایفا کردند. بعبارتی از آغاز پیدایش پول فلزی در حدود سه هزار سال قبل تا نزدیک به چهار قرن پیش طلا و نقره و گاهی فلزات دیگر مثل مس، آهن و نیکل بعنوان پول رایج واسطه داد و ستد در جوامع بشری قرار گرفتند.

خصوصیات پول فلزی

- (۱) این فلزات کمیابند و ذخایر معدنی آنها فراوان نیستند.
 - (۲) همه مردم خواهان آنند و بصورت زیور آلات از آن استفاده می کنند.
 - (۳) اینکه بر خلاف برخی از کالاها نظیر الماس بدون از دست دادن ارزش قابل تقسیم است.
- بطور کلی نظام پولی کشورهای مختلف بر حسب نقشی که پول فلزی در اقتصاد ایفا می کرده است به دو نظام «سیستم پولی دو فلزی طلا و نقره» و «سیستم پولی تک فلزی پایه طلا یا پایه نقره» تفکیک شد.

این سیستم پولی به دو صورت وجود داشته است. در یک شکل سکه های طلا و نقره بدون اینکه رابطه قانونی تبدیل بین آنها موجود باشد بعنوان پول اصلی در جریان بوده اند. در شکل دوم بین سکه های طلا و نقره یک رابطه تبدیل قانونی حاکم بوده است.

نظام یا سیستم پایه دو فلزی از اواخر قرن نوزدهم به بعد، به سبب کشف معادن نقره و افزایش روز افزون عرضه آن رفته رفته منسوخ گردید زیرا بر اثر افزایش عرضه، ارزش آن بشدت تنزل کرد.

قانون گرشام

در سال ۱۵۵۸ میلادی سر توماس گرشام (Thomas Gresham Sir) که مشاور مالی ملکه انگلیس بود به این نکته پی برده است که وقتی دو پول با هم در جریان باشند، پولی که توسط عموم مردم بر پول دیگر رجحان داده می شود بتدریج از جریان خارج می شود. گرشام این قانون را چنین بیان نمود:

« پول بد پول خوب را از گردش خارج می کند ».

آنچه از قانون گرشام استنباط می شود این است که در حالت سیستم دو پایه، طلا و نقره نه تنها دارای یک نسبت رسمی تبدیل بعنوان واحدهای پولی می باشند بلکه دارای یک نسبت غیر رسمی تبدیل به هم، بعنوان کالا نیز هستند.

وقتی که این دو نسبت یکی باشند، هیچ مشکلی بوجود نمی آید اما وقتی که این نسبتها برابر نباشند مسائلی مطرح می شود. برای مثال فرض کنید که نسبت نقره به طلا را در بازار غیر رسمی (آزاد) ۱۵ به یک باشد و دولت نیز بطور رسمی نسبت نقره به طلا را ۱۵ به یک در نظر گرفته و تثبیت نماید. حال اگر در چنین شرایطی نقره در بازار فراوانتر شده و نسبت نقره به طلا در بازار غیر رسمی (آزاد) به ۱۶ به یک تغییر یابد در چنین شرایطی شما می توانید با خرید سکه های طلا بوسیله سکه های نقره و با نسبت ۱۵ به یک از دولت و آنگاه ذوب سکه های طلا و بالطبع خرید ۱۶ اونس شمش نقره به ازای یک اونس شمش طلا در بازار غیر رسمی، یک اونس نقره سودبرید. این روند بالطبع موجب تقاضای زیاد جهت سکه های طلا و کمیابی آن در بازار خواهد شد. بعبارت دیگر پول بد (همان نقره که قیمت رسمی آن بیش از قیمت کالایی آن می باشد) پول خوب (همان طلا که قیمت رسمی آن کمتر از قیمت کالایی آن است) را از جریان خارج می کند.

اصل گرشام نه تنها در سیستم دو فلزی بلکه در صورت رواج اسکناس و مسکوک و در مورد ارزها وحتى در مورد یک نوع اسکناس نیز صادق است . مثلاً اگر ما در جیب خود دو اسکناس نو و کهنه یکصد ریالی داشته باشیم طبیعی که اول اسکناس کهنه و پاره را خرج می کنیم و سپس اسکناس نو و دست نخورده را به مصرف می رسانیم .

ب) سیستم پایه پولی تک فلزی طلا و نقره

در این سیستم در واقع یک فلز طلا و نقره با وزن و عیار معین بعنوان واحد پول کشور انتخاب شده است . در واقع مشکلاتی که نظام دو فلزی ایجاد کرده بود اقتصادهای بزرگ آن روزگار مانند انگلستان و فرانسه را واداشت که به نظام تک فلزی روی بیاورند . انگلستان از سال ۱۸۱۶ میلادی رسماً نظام تک فلزی طلا را انتخاب کرد و لیره طلای انگلیسی ، تنها واحد پولی می شود که برای ضرب پذیرفته می گردد . البته کشورهای ایران ، چین و هندوستان در همین مقطع دارای سیستم پولی تک فلزی نقره بودند . اما با توجه به مشکلات مربوطه به افزایش استخراج نقره و عرضه آن در نیمه دوم قرن ۱۹ که به نحو بی سابقه قیمت نقره کاهش داد موجب گردید در اواخر قرن ۱۹ تقریباً کلیه کشورها سیستم تک فلزی طلا را انتخاب نمایند . کشور آمریکا نیز از سال ۱۹۰۰ میلادی سیستم پولی پایه طلا را رسماً اتخاذ کرد .

۳- پول کاغذی

نظام مبادلات بتدریج متحول گردید و استفاده از پول کاغذی از اواسط قرن هفدهم میلادی در اروپا متداول شد.

اگر چه سابقه ایجاد پول کاغذی (اسکناس) به مفهوم امروزی آن به اواسط قرن هفدهم باز می گردد . اما پول کاغذی خود سرگذشتی طولانی دارد بطوریکه در گذشته دور صرافان کاغذهایی بنام « رسپتا » (Receipta) که بعنوان « قبض رسید » معروف بود صادر می کردند . که بعنوان رسید پولی بود که نزد آنها بودیعه سپرده شده بود . این رسیدهها در بیشتر اوقات در آن زمان دست بدست می گشت . لیکن باید توجه داشت مالکین اصلی ، هنگامیکه پول خود را نزد بانک به امانت می گذاشتند نه تنها بهره ای دریافت نمی کردند ، بلکه جهت حفظ و نگهداری آن ، مبلغی هم به بانک می پرداختند .

مبدع اسکناس پالمستروخ (Palmstruch) بانکدار سوئدی بنیانگذار بانک سوئد است . او در اواسط قرن هفدهم و در سال ۱۶۵۶ میلادی برای اولین بار نوعی اسکناس منتشر کرد که آن را به جای قبوض سپرده به جریان انداخت . او در واقع نخستین بانکدار بود که بیش از میزان موجودی سکه های مشتریان بانک رسید سپرده مسکوک صادر کرد و به عبارت دیگر اوراق اعتباری منتشر ساخت .

انتشار اسکناس در طول قرن هفدهم و هجدهم پیشرفت چندانی نداشت اما در قرن نوزدهم مسایل مربوط به انتشار اسکناس دوباره مطرح شد. در طول قرن نوزدهم و تا زمان شروع جنگ جهانی اول، اسکناس در جریان که تقریباً در اکثر کشورها عمومیت یافته بود قابل تبدیل به فلز قیمتی بود و اسکناس منتشره در کشورهای مختلف قابلیت تبدیل به طلا، نقره یا هر دو فلز را داشتند. بعبارت دیگر از قرن نوزدهم اسکناس تابع مقرراتی گردید و در چارچوب مقررات و قوانین بانکی و پولی، پول رایج عمومی در اقتصاد سرمایه داری شد.

امروزه جنس اسکناس های منتشره دیگر کاغذی نیست. بلکه اسکناس ها را از نوعی کتان تولید می کنند. به عبارت دیگر جنس اسکناس های امروزی نوعی پارچه است.

خصوصیات پول کاغذی

در ارتباط با پول کاغذی « پل ساموئلسون » اقتصاددان آمریکایی معتقد است استفاده از پول کاغذی بعنوان وسیله مبادله متضمن تسهیلاتی است. پول کاغذی را با سهولت بیشتری می توان اینطرف و آنطرف برد. با چاپ کردن چند صفر زیادتر یا کمتر ارزش این وسیله سبک (اسکناس) و قابل حمل با حجم کوچک خود زیاد و یا کم می شود. با یک گراور دقیق ارزش پول را میتوان سهولت تشخیص ساخت و آنرا از تقلب و تنزل در امان داشت. بعلاوه هر شخصی نمی تواند به میل خود پول کاغذی را به مقادیر نامحدود چاپ نماید. در این نظام پولی، پول برای اینکه پول است نه برای اینکه کالا است مورد تقاضا می باشد. به موازات اسکناس پول بانکی یا پول تحریری (چک) در اواخر قرن ۱۹ توسعه یافت امروزه در کشورهای پیشرفته بیش از ۹۰ درصد کلیه معاملات از لحاظ ارزشی از طریق چک انجام می شود.

۴- پول تحریری

پول تحریری با گسترش بانکها توسعه یافت. پول تحریری یا پول اعتباری به مجموع مانده حسابهای مشتریان بانکها و سایر مؤسساتی که سپرده جاری (دیداری) می پذیرند، اطلاق می شود. این پول معمولاً بصورت چک یا وسائل دیگری از حسابی به حساب دیگری قابل نقل و انتقال است. پول تحریری به بیان ساده تر، همان حساب جاری و حساب اعتباری اشخاص و موسسات مختلف، نزد بانکها است. در واقع عملیات بانکی، به موازات نشر اسکناس، پول دیگری بنام « پول تحریری » یا « پول بانکی » یا « پول ثبتی » و یا « پول اعتباری » را ایجاد و رواج می دهد. استفاده از این نوع پول در اواخر قرن نوزدهم متداول گردید.

۵- پول الکترونیکی

پول الکترونیکی یا پول دیجیتال، عبارت است از: ارزش پول منتشره از سوی دولت یا بخش خصوصی که بر روی یک وسیله الکترونیکی ذخیره شده است.

در سال‌های اخیر، مصرف کنندگان تمایل چشمگیری برای انجام مبادلات الکترونیکی از خود نشان داده‌اند. کاهش هزینه و افزایش سرعت دسترسی به اینترنت و مزایای اقتصادی و اجتماعی تجارت الکترونیکی از دلایل اصلی توجه مردم به اینگونه مبادلات است. پول الکترونیکی یک مکانیسم پرداخت ارزش ذخیره شده یا پیش پرداخت شده است که در آن مقداری از وجوه یا ارزش که برای مصرف کننده قابل استفاده است، در یک وسیله و قطعه الکترونیکی ذخیره شده و در تصرف مشتری است.

پول الکترونیکی نوعی ابزار مالی الکترونیکی است که حداقل از عهده انجام همه وظایف پول برمی‌آید بنابراین پول الکترونیکی می‌تواند جانشین بسیار نزدیکی برای پول بانک مرکزی باشد. ارزش پولی ذخیره شده بر روی وسیله الکترونیکی با اجازه مصرف کننده درگیر معاملات پرداختی، می‌تواند به وسیله الکترونیکی دیگری انتقال یابد.

این روش با سیستم‌های پرداخت الکترونیکی مرسوم، نظیر کارت‌های پرداخت و اعتباری و نقل و انتقالات کابلی که هر کدام معمولاً نیازمند اخذ مجوز مستمر بوده و ممکن است در هر معامله متضمن بدهکار کردن و بستانکار کردن حساب‌های بانکی باشند، متفاوت است.

بر خلاف پول بانک مرکزی که پول بیرونی است، پول الکترونیکی همانند یک سپرده دیداری یا چک مسافرتی پول درونی بانکها می‌باشد.

پول درونی طلب قانونی دارنده آن از ناشر آن می‌باشد در حالی که پول بیرونی متضمن چنین طلبی نیست، به عبارت دیگر موجودی پول الکترونیکی، یک طلب جاری اشخاص و یا مؤسسات از بانکها است که با هیچ حساب خاصی ارتباط ندارد.

به طور کلی فرآورده‌های پول الکترونیکی را از نظر فنی می‌توان به دو دسته تقسیم کرد.

۱- پول الکترونیکی مبتنی بر کارت‌های هوشمند

۲- پول الکترونیکی مبتنی بر نرم‌افزار رایانه‌ای

فرآورده‌های پول الکترونیکی مبتنی بر کارت‌های هوشمند، برای تسهیل پرداخت‌های با ارزش کوچک در معاملات خرد، بصورت رو در رو طراحی شده‌اند، بنابراین انتظار می‌رود که فرآورده‌های پول الکترونیکی مبتنی بر کارت‌های هوشمند، استفاده از پول بانک مرکزی و نیز در حد کمتر استفاده از کارت‌های اعتباری و پرداخت را برای پرداخت‌های مستقیم، را کاهش دهد.

تعریف و نقش پول در اقتصاد

۱- تعریف پول

اقتصاد دانان « پول » را بدین صورت تعریف نموده اند : « هر چیزی که در ازای کالاها یا خدمات یا برای باز پرداخت بدهیها مورد قبول واقع شود » .

ژان مارشال در تعریف پول آنرا وسیله مبادله و پس انداز ارزشهای اقتصادی می داند.

به عقیده پل ساموئلسون پول دارای دو نقش یا دو وظیفه اساسی است که هم وسیله مبادله و هم معیار واحد ارزش و محاسبه ارزشهای اقتصادی است ایشان علاوه بر دو وظیفه فوق دو وظیفه ثانوی دیگر یعنی ذخیره ارزشهای اقتصادی و وسیله پرداختهای آتی را هم مد نظر قرار می دهد.

به اعتقاد جان مینارد کینز (۱۹۴۶ - ۱۸۸۳) اقتصاددان شهیر انگلیسی پول دارای سه وظیفه است عبارت دیگر هر چیزی که بتواند سه وظیفه مورد نظر این اقتصاددان را انجام دهد پول است . بنظر کینز سه وظیفه پول عبارتست از : (۱) وسیله مبادله (۲) وسیله اندازه گیری ارزشهای اقتصادی (۳) وسیله پس انداز ارزشهای اقتصادی .

با توجه به نظریات بالا و با در نظر گرفتن وظایف پول میتوان آن را بدین صورت تعریف نمود :

« پول هر پدیده و یا عاملی که عموماً بعنوان وسیله ای برای مبادله و معیاری برای محاسبه ارزش اقتصادی بوده و در جهت ذخیره ارزش اقتصادی و ابزاری برای پرداختهای آتی مورد استفاده قرار گیرد » .

۲- اهمیت پول

پول بعنوان یکی از مهمترین اختراعات بشری منصوب می گردد. این پدیده موجب از میان برداشته شدن مشکلات بوجود آمده از طریق مبادلات پایاپای شده و مبادله را تسریع و تسهیل کرده است. همچنین پول موجب تسریع و تسهیل گردش فعالیتهای اقتصادی، بخصوص گردهم آمدن هرچه آسانتر عوامل تولید و بالطبع باعث توزیع سریعتر و آسانتر

کالاها و خدمات تولید شده می گردد. امروزه با توجه به ارتباط بین پول و فعالیتهای اقتصادی، سطح عمومی قیمتها، تولید ناخالص ملی و سایر پارامترهای کلان اقتصادی نقش انکار ناپذیر آن در تغییر شاخصهای کلان اقتصادی مانند تورم، رکود، اشتغال، در آمد سرانه و غیره بسیار حائز اهمیت است.

۳- خواص مطلوب پول

هر چیزی برای اینکه بتواند پول باشد می بایستی حداقل دارای پنج خصوصیت بشرح ذیل باشد:

۱- قابل حمل بودن

پول می بایستی به آسانی به اطراف قابل حمل و نقل بوده و بتواند به راحتی و به منظور خرید در مکانهای مختلف منتقل شود. اگر پول قابلیت انتقال نداشته باشد، در این صورت امکان استفاده وسیع از آن فراهم نمی شود

۲- بادوام بودن

پولی که از نظر فیزیکی بادوام نباشد، در اثر گذشت زمان ارزش خودش را از دست می دهد برای مثال ذرت بو داده نمی تواند به عنوان پول در نظر گرفته شود؛ زیرا حفظ شکل آن به صورت اولیه مشکل است و در اثر گذشت زمان کهنه، شکسته و بی ارزش میشود. در هر حال پول همیشه نمی تواند با دوام باشد، زیرا به سربازان رومی نمک که در هوای مربوط با دوام نیست پرداخت می شد (گفتنی است در آن زمان برای مردم روم نمک یک نوع پول بود).

۳- قابلیت تقسیم پذیری

پول می بایستی به آسانی قابلیت تقسیم به واحدهای برابر و کوچکتر را داشته باشد، تا اینکه امکان معاملات با قیمتهای پائین تر نیز فراهم گردد. به هر حال بعضی از پولها فاقد چنین خصوصیتی بوده اند. در کشورهای آفریقائی، علی رغم آنکه گاو قابلیت تقسیم پذیری را نداشته و بخشی از آن با خود (کل) گاو متفاوت می باشد در زمانهای مختلف به عنوان پول مورد استفاده قرار گرفته است.

۴- یکسان و متحدالشکل بودن

برای مفید بودن، پول می بایستی استاندارد شده باشد، یعنی واحدهایش دارای کیفیت برابر واز نظر فیزیکی نیز از یکدیگر قابل تشخیص نباشند فقط در صورت استاندارد بودن پول است که افراد در موقع دریافت پس از معامله میتواند احساس اطمینان نمایند. زمانی کشورهای آمریکای لاتین از تنباکو به عنوان پول استفاده میکردند اما تنباکو هرگز

نمی‌تواند استاندارد باشد؛ زیرا برابری وزن بسته هابه لحاظ تفاوت احتمالی در کیفیت تنباکوها بیان کننده برابری ارزش آنها نیست.

۵- قابلیت تشخیص

پول می‌بایستی به آسانی شناخته شده و قابل قبول باشد (مقبولیت عام داشته باشد) اگر پول این خاصیت را نداشته باشد در آن صورت افراد در تعیین اینکه آنها با پول سروکار دارند و یا با یک دارایی کم ارزش تر با مشکل مواجه خواهند شد.

۴- وظایف پول

بطور کلی برای پول چهار وظیفه اصلی در نظر گرفته می‌شود:

۱) واسطه مبادله (۲) وسیله سنجش ارزش (واحد شمارش) (۳) وسیله حفظ ارزش (۴) وسیله پرداختهای آتی

اینک در ادامه بحث، هر یک از موارد مذکور توضیح داده میشود:

۱- پول به عنوان واسطه مبادله:

در مبادلات پایاپای، افراد، کالا می‌دادند و در مقابل کالا می‌گرفتند. یعنی به طور همزمان دو معامله صورت میگرفت. کالایی فروخته و کالایی خریداری می‌شد. وقتی پول وارد معاملات روز مره شود. این دو معامله به طور مستقل انجام می‌گیرد. یعنی تولید کننده و یا فروشنده یک بار کالا را میفروشد و پول دریافت، (فروش) سپس پول را میدهد و کالای مورد نیازش را می‌خرد (خرید) بنابراین معاملات از شکل اولیه یعنی (کالا - کالا) بصورت (کالا - پول) و (پول - کالا) تبدیل گردیده است. فرضاً معلم و یا قاضی که به ترتیب خدمات آموزشی و قضاوت خویش را می‌فروشند و پول دریافت می‌کنند می‌توانند با پول دریافتی، کالاهای مورد نیازشان را تهیه نمایند. بنابراین، وقتی گفته می‌شود، پول نقش واسطه مبادله را دارد، به این معنی است که خریداران و فروشندگان آن را به عنوان وسیله پرداخت می‌پذیرند. به عبارت دیگر همه ما در مقابل کاری که انجام می‌دهیم پول دریافت می‌کنیم، آنگاه با پول دریافتی، کالاها و خدماتی که دیگران تولید کرده اند را خریداری می‌نمائیم. خصوصیت پول به عنوان واسطه مبادله، یکی از مهم ترین وظایف پول را تشکیل میدهد. زیرا با این خصوصیت پول، تقسیم کار و تخصص شدن تولید کالاها امکان پذیر میشود. اصولاً تقسیم کار و تخصص شدن تولید کالاها موجب کارآمدی اقتصاد می‌شود. افزایش کارآمدی و افزایش بهره‌وری برای هر اقتصادی یک ضرورت انکار نشدنی است. زیرا با این عمل، افراد قادر خواهند بود، یک محصول بیش از حد تولید

کنند. تولید بیشتر موجب افزایش فروش محصول و خرید بیشتر سایر محصولات می شود. در نتیجه سطح رفاه افراد افزایش می یابد. پس با تخصصی شدن تولید، سطح تجارت افزایش و نقش پول در اقتصاد اهمیت می یابد.

۲- پول به عنوان معیار سنجش ارزش (واحد شمارش)

همانطوری که قبلاً گفته شد، در اقتصادهای تهاتری چیزی که امروزه ما به عنوان قیمت می شناسیم وجود نداشت. در چنین اقتصادهایی، کالاها با یکدیگر سنجیده می شوند: مثلاً اگر در این اقتصادها سه کالای گاو، گوسفند و ذرت وجود داشت، گاو با گوسفند و ذرت ارزش گذاری می شد (مثلاً هر گاو ۲ گوسفند و یا ۵۰ کیسه ذرت). مشکل دیگر در مبادلات پایاپای عدم تقسیم پذیری واحدها به اجزا، (نظیر وقتی که یک گوسفند نصف ارزش گاو است) می باشد. اما وقتی که پول وجود دارد، ارزش همه کالاها به پول بیان شده و ما این ارزش پولی را قیمت می نامیم. در هر حال انتخاب یک معیار سنجش ارزش و قیمت گذاری، باعث صرفه جویی بسیار در وقت و انرژی برای نگهداری قیمت‌های نسبی و یا ارزش کالاهای مختلف شده و مسئله تبدیل واحدها به یکدیگر را حل میکند. وقتی قیمت پولی تعدادی از کالاها شناخته شد به آسانی قیمت نسبی آنها با توجه به قیمت پولی قابل محاسبه است. برای مثال اگر قیمت هر واحد کالای x ، 300 ریال و قیمت هر واحد کالای y ، 150 ریال باشد، در این صورت قیمت هر واحد کالای x بر حسب کالای y دو می باشد. با استفاده از قیمت‌های پولی نه تنها می توان قیمت نسبی x را به نسبت به y ، بلکه با کالاهای دیگر نیز سنجید. به بیان دیگر پول به عنوان واحد شمارش، معیار ارزشی است که معادله کنندگان اقتصادی امکان مقایسه ارزش نسبی کالاها و خدمات را می دهد.

۳- پول به عنوان وسیله حفظ ارزش

وظیفه دیگر پول آن است که از آن می توان به عنوان حفظ ارزش نیز استفاده نمود. این خصوصیت پول به تولید کننده این امکان را می دهد که تولیداتش را بفروشد و آنگاه هر موقعی که تمایل داشت کالای مورد نظرش را خریداری نماید. در حقیقت این خاصیت پول به آنها یک نوع اختیار و آزادی انتخاب زمانی را می دهد. به عبارت دیگر تا زمانی که افراد پول را نزد خود نگه دارند، می توانند در هر زمان از آن به منظور خرید کالای مورد نظر استفاده نمایند. این وظیفه پول به طرق مختلف می تواند برای جامعه مفید واقع شود. به عنوان مثال مردمی که به طور ماهیانه حقوق می گیرند و یا بخش مهمی از درآمد سالیانه خود را یک بار در سال دریافت می کنند، این امکان برایشان فراهم می شود که مخارج خود را حتی به طور روزانه تنظیم نمایند. همین طور افراد می توانند برای بازنشستگی، تحصیلات فرزندان، خرید خانه و... پول را ذخیره نمایند. در حالی که اگر پول نباشد، مردم می بایستی همین کار را با ذخیره کالاها انجام دهند. اما ذخیره کالاها نه تنها همراه با هزینه (مثلاً انبارداری و...) است، بلکه خطر فاسد شدن را نیز به دنبال دارد. به عنوان مثال اگر مرد ماهیگیری بیش از نیازش ماهی صید نماید، و اگر در نظر بگیریم که ماهیها پس از چند روز فاسد می شوند (البته

ممکن است آنها را منجمد کرده و نگه دارد که این کار هم همراه با هزینه انبارداری و غیره است)، ملاحظه می گردد که ماهیها برای ذخیره سازی ارزش مناسب نمی باشند. حتی اگر ماهیگر تلاش کند که ماهیها را با کالای دیگر معاوضه نمایند. باز هم ممکن است در فاصله مبادله و معاوضه با کالاهای مورد نظر، بعضی از ماهیها فاسد شوند. این در حالی است که با فروش ماهیها می تواند پول دریافتی را به سادگی ذخیره سازد.

البته پول تنها وسیله ذخیره ارزش و لزوماً بهترین آنها نیست؛ زیرا چنانچه قیمت کالاها و خدمات افزایش یابد، قدرت خرید پول کاهش پیدا می کند. همینطور از آنجایی که به دارندگان پول بهره ای پرداخت نمی شود، لذا پول به عنوان ذخیره ارزش برای دارنده آن با مقداری هزینه همراه است.

۴- وظیفه پول به عنوان معیاری برای پرداختهای آتی می باشد

در حقیقت استفاده از پول به عنوان معیار پرداختهای آتی مستلزم وجود دیگر وظایف پول است. در اقتصادهای مدرن امروزی بسیاری از کالاها برای تولید، به زمان قابل ملاحظه ای نیاز دارند و معمولاً پس از سفارش تولید می شوند. به عنوان مثال تولید کالا برای دولت و یا اشخاص معمولاً مستلزم قراردادهایی است که در آن پرداختها بابت آن معمولاً در آینده صورت می گیرد. بعضی مواقع هم کالاها بلافاصله تحویل خریدار می گردد، اما پرداختها با تأخیر انجام می گیرد. برای مثال شخصی ممکن است فرش، تلویزیون و یا دیگر وسایل زندگی را طبق قرارداد به صورت قسطی خریداری نماید. اهمیت پول به عنوان معیار پرداختهای آتی در قراردادهای بزرگتر، حتی مدت طولانی تری را می پوشاند. برای مثال خریداران کاشانه ممکن است طبق قرارداد مبلغ معینی را ماهیانه و به مدت ۱۰ سال و یا بیشتر پرداخت نمایند. در هر حال قرض دادن یک میلیون ریال برای ۱۰ سال معقولتر از قرض دادن یک اسب برای ۱۰ سال است. گذشته از این وقتی که شما پولی را قرض می دهید، می دانید که چه چیزی بازپرداخت خواهد شد، اما وقتی که شما یک اسب را قرض می دهید، چیزی که دریافت می کنید ممکن است خیلی متفاوت از آن باشد.

فصل دوم: تاریخچه و سیر تحول، سیستم های پولی در ایران

سیری بر تاریخچه پول در ایران

موقعیت خاص ایران از نظر جغرافیایی و نیز قرار گرفتن آن در مسیر شرق و غرب موجب عبور و مرور کاروانهای مختلف و آزادی تجارت و ورود پولهای مختلف و رواج آن در کشور گردیده بود.

در داخل ایران نیز از زمانهای قدیم مسکوکات طلا و نقره بطور آزاد ضرب می گردید و قانون عرضه و تقاضا در تعیین قیمت آنها و نیز رابطه بین طلا و نقره حاکم بود. تا زمانی که راههای دیگری بین شرق و غرب گشوده نشده بود همین رونق و رفت و آمد های تجار در کشور ادامه داشت و یک نوع آزادی اقتصادی بر اقتصاد کشور حاکم بود. اما با پیدایش راههای جدید و تغییر مسیر کاروانهای تجاری، ایران موقعیت قبلی خود را از دست داد و فشارهای اقتصادی را متحمل گردید. در چنین شرایطی برای مقابله با موقعیت بوجود آمده لازم بود سیاستهای پولی خاصی اتخاذ گردد.

در نیمه اول قرن گذشته (سالهای ۱۲۵۰ - ۱۲۰۰) هجری شمسی، پول در ایران بر اساس سیستم دو فلزی (طلا و نقره) رایج بود. در این سالها به لحاظ وفور طلا در ایران قسمتی از آن بصورت مسکوک به نام «تومان طلا» که ارزش آن تقریباً برابر یک لیره استرلینگ و برابر ۵۰ عباسی نقره بود پول اصلی راتشکیل می داد.

در سال ۱۲۰۶ هجری شمسی «قران نقره» به ارزش تومان طلا ضرب و در جریان گذاشته شد. همینطور ارزش «شاهی» که کوچکترین جزء پول ایران بود به میزان قران نقره تعیین گردید.

در ابتدای سلطنت ناصرالدین شاه قاجار سکه های طلا و نقره و مس همچنان بطور آزادانه در ضرابخانه های شهرهای تهران، تبریز، رشت، همدان، کرمانشاه، کاشان، اصفهان، شیراز، یزد، کرمان، مشهد و مازندران ضرب می شد و رواج داشت.

از حدود سال ۱۲۵۰ هجری شمسی کشورهای اروپایی و آمریکا تدریجاً به لحاظ مشکلاتی که سیستم دو فلزی (طبق قانون گرشام) بر ایشان فراهم کرده بود پایه نقره را کنار گذاشته و به سیستم تک فلزی طلا روی آوردند که در چنین شرایطی ایران نیز برای جلوگیری از صدمات احتمالی بوجود آمده ناشی از خروج طلا، روی به سیستم تک فلزی نقره آورد. لذا بر اثر کاهش پی در پی قیمت نقره و بالاتر بودن قیمت رسمی آن نسبت به قیمت کلایی اش، بتدریج قران نقره جانشین تومان طلا (اشرفی) و سایر مسکومات طلا نظیر تومان (پنجهزاری) و غیره گردید. لذا فلز طلا از جریان خارج و در بازار به قیمت فلز خودیعی بیش از قیمت رسمی تعیین بفروش می رسید. در نتیجه این اقدام، قیمت نقره نسبت به تومان طلا و همچنین نسبت به پول کشورهای دیگر که پایه طلا را اختیار کرده بودند پایین آمد و بر اثر این تنزل، خرید طلا و صدور آن از کشور ایران سود آور شده و هر روز شدت می یافت. برای جلوگیری از فرار طلا و اختلال در بازرگانی خارجی در سال ۱۲۵۴ هجری شمسی با دعوت از یک صاحب نظر پولی از کشور اتریش بنام «پشان» سعی در ارائه راهکارهای لازم جهت این مشکل نمودند بطوریکه در راستا جهت پایان دادن به رواج مسکوکات متنوع و با عیارهای مختلف کلیه ضرابخانه های ولایات تعطیل و ضرابخانه ای مجهز به ماشینهای جدید در تهران احداث شد.

در ادامه این روند از یکطرف با اقدام دولت جهت جمع آوری و ذخیره سازی طلای در دست مردم و از طرف دیگر به دلیل تنزل بهای مس که سکه های مسی ارزش خود را بعنوان پول خرد از دست دادند موجب گردید نقره به تنهایی عهده دار وظیفه پول در کشور گردد. و سیستم پولی ایران به تک فلزی تبدیل شود.

در سال ۱۲۷۸ روش اجاره ضرابخانه از بین رفت و دولت خود رأساً و بطور مسقیم ضرب مسکوکات را به عهده گرفت. بدین ترتیب پس از قرنهای آزادی ضرب سکه از بین رفت.

اما از آنجا که پول ایران همچنان بر پایه نقره قرار داشت و قیمت نقره نیز در بازارهای جهانی دائماً در نوسان بود لذا مانع تثبیت قران ایران می گردید. در چنین شرایطی دولت ایران به فکر تغییر پایه پولی از نقره به طلا افتاد. بطوریکه بموجب قانونی که در ۲۷ اسفند سال ۱۳۰۸ در مجلس تصویب شد، ریال طلا واحد پول ایران قرار گرفت و میزان طلای خالص آن $0/3661191$ گرم تعیین شد. اما در ۲۲ اسفند ۱۳۱۰ بدلیل مشکلاتی که برای دولت انگلستان بوجود آمد و موجب گردید لیره غیر قابل تبدیل به طلا اعلام گردد و بالطبع همین عامل بر کلیه پولها از جمله ریال نیز تاثیر گذاشت قانون دیگری تصویب شد که به موجب این قانون از اول فروردین ماه سال ۱۳۱۱ «ریال طلا» به وزن خالص $0/0732238$ گرم واحد پول ایران تعیین شد که تقریباً مقدار طلای خالص ریال $1/5$ ریال در قانون ۲ سال پیش از آن بود بعبارت دیگر از اول فروردین ماه ۱۳۱۱ قران که بیش از یکصد سال رواج داشت جای خودش را به ریال داد.

چگونگی پیدایش و چاپ اسکناس در ایران

اگر چه اولین پول رسمی کاغذی (اسکناس) به وسیله بانک شاهنشاهی در سال ۱۲۶۷ هجری شمسی در ایران متداول گردید، اما سابقه پول کاغذی در ایران بسیار قدیمی تر از این تاریخ می باشد.

در اواخر قرن هفتم هجری قمری (اواخر قرن سیزدهم میلادی) حکومت ایران در دست ایلخانان مغول بود. در این زمان که سلطنت در دست کی خاتوایلخان نوه هلاکوخان بود، خزانه دولت مغول تهی گشت. ایلخان مغول با وزیرش صدر جهان به فکر چاره بودند. از آنجایی که عزالدین مظفر از نزدیکان صدر جهان از وجود پول کاغذی به نام «چاو» در چین اطلاع داشت، لذا به راهنمایی وی ایلخان مغول دستور داد که مردم باید کلیه طلاها و نقره ها را به چاوخانه تحویل دهند و در عوض پول کاغذی به نام «چاو» دریافت دارند. بدین ترتیب در سال ۶۹۳ هجری قمری پول کاغذی به نام چاو در تبریز در جریان قرار گرفت.

اما این دستور موجب ناراحتی شدید مردم گردید و چنان عدم تعادل و آشوبی در اوضاع اقتصادی مملکت به وجود آورد که در همان ابتدای کار، ایلخان مغول فرمان دیگری دایر بر لغو رواج چاو صادر نمود و به طریق اولین اسکناس ایران بدون اینکه جریان کامل پیدا کند، متوقف گردید.

بعد از این تاریخ با توجه به تجربه تلخی که از انتشار اولین اسکناس در ایران به وجود آمده بود ، برای مدت‌های طولانی دیگر سخنی از پول کاغذی به میان نیامد .

در دوره ای از معاملات تجاری و در سالهای قبل از ۱۲۶۶ هجری شمسی ، بیجک که در میان صرافان و تجار رواج داشت ، در حقیقت نقش یک نوع پول کاغذی را در ایران بازی می کرد . « بیجک عبارت از سندی بود که صراف ضمن آن وصول مبلغی را اعلام داشته و به وعده کوتاه یا اکثراً عندالمطالبه تعهد پرداخت می نمود و معمولاً در مقابل بروات تسلیمی تجار صادر می شد و برحسب میزان معروفیت و اعتبار صراف ، در بازار رواج می یافت . » بیجک ابتدا به مبلغ مشخص و معینی صادر نمی گردید و هر یک نام متفاوتی داشتند ، اما پس از مدتی ، بعضی از مؤسسات در شیراز و اصفهان بیجک هایی با ارزش مساوی در جریان گذاردند که نسبتاً رواج یافت ، اما به دلیل امتیاز انحصاری بانک شاهنشاهی در چاپ و نشر اسکناس متوقف گردید .

نخستین پول رسمی کاغذی در ایران در تاریخ ۱۲۶۷ هجری شمسی از طرف ناصرالدین شاه قاجار ، امتیاز تأسیس بانک شاهنشاهی و نیز نشر انحصاری اسکناس در ایران به مدت شصت سال به یک نفر تبعه انگلیس به نام بارون جولوس دورویتر اعطا گردید . در امتیازنامه بانک درباره نشر اسکناس چنین آمده است « بانک شاهنشاهی چون بانکی است دولتی حق مانع الغیر نشر بلیط های بانک بی اسم خواهد داشت که بمحض رؤیت قابل الادا خواهد بود » .

بانک شاهنشاهی از همان نخستین سال فعالیتش یعنی سال ۱۲۶۸ هجری شمسی ، قطعات ۱ ، ۲ ، ۳ ، ۵ ، ۱۰ ، ۲۰ ، ۵۰ ، ۱۰۰ ، ۵۰۰ و ۱۰۰۰ تومانی را به جریان گذاشت و مجموع اسکناسهای در گردش به پنجاه هزار لیره انگلیس (تقریباً معادل یکصد و پنجاه هزار تومان) بالغ گردید . در سالهای بعد ، مقدار اسکناس افزایش یافت و در سال ۱۳۰۸ هجری شمسی به حداکثر آن یعنی ۳،۲۱،۸۸۳ لیره (تقریباً معادل ۱۷۵۰۰۰۰۰ تومان) رسید .

نکته حائز اهمیت این است که وجوه اسکناسهای بانک شاهنشاهی فقط در شعبه های محل صدور آن (که روی آن ذکر گردیده بود) ، قابل پرداخت بود . اگر چنانچه یکی از شعب بانک قادر به تبدیل اسکناسهای منتشره به قران نبود ، طبق امتیازنامه از نشر اسکناسهای بانک در تمام مملکت جلوگیری می گردید .

در دوران رواج اسکناس ، بانک شاهنشاهی چندین بار در رابطه با تبدیل آن به قران مواجه با مشکلاتی گردید ، از آن جمله در سال ۱۲۹۳ یعنی در زمان جنگ جهانی اول ، وقتی که مردم برای تبدیل اسکناسها به قران به بانک هجوم آوردند ، بانک به اندازه کافی قران برای پاسخگویی به مراجعین نداشت و لذا طبق امتیاز نامه ، اجازه نشر اسکناس به خطر افتاد . در چنین شرایطی مجلس شورای ملی با توجه به بحرانی بودن اوضاع مملکت و با وساطت دولت انگلیس ، قانونی مبنی بر رواج اجباری اسکناسهای بانک شاهنشاهی به مدت شصت روز تصویب نمود .

پس از تأسیس بانک ملی ایران و با توجه به علاقه توده مردم مبنی بر انتقال حق انحصاری اسکناس از بانک شاهنشاهی به بانک ملی، دولت وقت برای بازخرید حق انتشار اسکناس، با بانک شاهنشاهی وارد مذاکره گردید و نتیجه آن تصویب ضمیمه پنجم امتیازنامه توسط مجلس و مبادله آن بین دولت و بانک مزبور بود. بر اساس بخشی از مواد ۱ و ۲ قانون مذکور، بانک شاهنشاهی از حق انحصاری نشر اسکناس در ایران صرف نظر کرد و متعهد گردید که تحت نظارت مأمور عالی رتبه دولت، تا آخر خردادماه ۱۳۱۰ وجه اسکناسهای خود را به مراجعین و در صورت عدم مراجعه دارندگان، به دولت ایران بپردازد.

حق انحصاری چاپ و نشر اسکناس توسط بانک ملی که از اسفندماه ۱۳۱۰ در اختیار این بانک قرار گرفته بود، تا تأسیس بانک مرکزی در خردادماه ۱۳۳۹ ادامه داشت. در این سال با تصویب قانون بانکی و پولی کشور، بانک مرکزی ایران تشکیل گردید و کلیه امور مربوطه به چاپ و نشر و پشتوانه اسکناس به این بانک محول شد.

نظریات تقاضا برای پول

مطالعه عرضه و تقاضای پول همواره فکر اقتصاددانان را به خود مشغول می نموده است. بخصوص از زمان کشف معادن طلا و نقره در قاره آمریکا در قرن هفدهم و هجدهم مورد بهره برداری قرار گرفت همین ثروتهای کلان که نصیب کشورهای استعماری آن زمان مانند: اسپانیا، پرتغال، انگلیس و فرانسه شد باعث گردید عرضه پول وارد مرحله جدیدی شود. از طرف دیگر بروز جنگها و انقلابها نیز موجب افزایش تقاضای پول گردید. همین موضوع را نیز در بین اقتصاددانان در سطح والایی مطرح نمود و باعث گردید اقتصاددانان، نظریه های مختلفی را مطرح تا موضوع تقاضای پول به شکل عملی تر و مقبولتر به صورتی که علم اقتصاد از آن انتظار دارد مطرح گردد. که از جمله آنها می توان به نظریه های ذیل اشاره نمود.

۱- نظریه مقداری پول :

این نظریه توسط اقتصاددانان انگلیسی در قرن نوزدهم مطرح گردید و این شخص کسی نبود جز دیوید ریکاردو. او برای نخستین بار رابطه مستقیم بین مقدار پول در گردش و سطح عمومی قیمتها را به عنوان یک قانون قابل استناد و مطرح کرد. ریکاردو رابطه بین مقدار پول و سطح قیمتها را در رابطه مبادلات زیر خلاصه نمود:

$$M = P \cdot T$$

که در این رابطه: M = مقدار پول در گردش و P = سطح عمومی قیمتها و T = حجم مبادلات و معاملات می باشد.

به طوری که در این رابطه ، T ثابت فرض شده است . لذا P به دنبال تغییر M در همان جهت تغییر می یابد . به عبارتی اگر حجم پول در گردش (M) افزایش یابد موجب می شود سطح عمومی قیمت‌ها سیر صعودی بخود بگیرد .

جان استوارد میل ، فیلسوف و اقتصاددان انگلیسی سی سال پس از این نظریهٔ ریکاردو آن را تغییر و اصلاح کرد ، به طوری که او عامل سرعت گردش پول را نیز وارد نظریه نمود و آن را با V نشان می داد .

$$MV=PT$$

از نظر استوارت میل این رابطه را مطرح نمود

با توجه به این نظریهٔ جدید دیگر (M) به تنهایی عامل تغییر دهندهٔ P نبود بلکه عامل دیگری به نام سرعت گردش پول نیز در تغییر سطح عمومی قیمت‌ها مؤثر بود . یعنی حتی ممکن بود با عدم افزایش یا کاهش M به دلیل افزایش مؤثر در (V) سطح عمومی قیمت‌ها را افزایش دهد .

بعدها اقتصاددان دیگر بنام (فیشر) نقش سپرده های بانکی و سرعت گردش این سپرده ها رانیز وارد رابطه کرد و مطالعه جدیدی را مطرح نمود که به صورت ذیل :

$$MV + MV' = P.T$$

که در آن (M) میزان سپرده های بانکی و در آن (V) سرعت گردش سپرده های بانکی می باشد .

۲- نظریهٔ مکتب کمبریج (نظریه توازن نقدینگی) :

نظریهٔ پولی کمبریج مانند نظریهٔ نهائیون روی درآمد و رفتار و انگیزه های افراد تأکید می کند . از نظر این گروه عواملی که در نگهداری پول ازسوی اشخاص مؤثر است . عبارتند از:

الف) تعادل بین مطلوبیت نهایی پول و مطلوبیت سایر اقلام ثروت

ب) هزینهٔ فرصت نگهداری پول

ج) محدودیت بودجه

د) قیمت‌ها و حجم داد و ستد .

با توجه به عوامل فوق رهبران مکتب کمبریج مانند مارشال ، کینز ، وییگو اعتقاد دارند که تقاضای پول توسط افراد نه تنها به میزان داد و ستد و غیره ، بلکه به سطح درآمد نیز در تقاضا برای پول مؤثر است .

۳ - نظریه کنیز (نظریهٔ رجحان نقدینگی) :

وقتی که دو فرض اساسی کلاسیکها یعنی ثبات فعالیتهای اقتصادی و سرعت گردش پول با بروز بحران مالی و اقتصادی دههٔ ۱۹۳۰ مورد سؤال قرار گرفت باعث گردید تلاشهایی در جهت ارائه نظریاتی برای بهبود وضعیت اقتصادی صورت گیرد که در این راستا بعد از بحران سال ۱۹۲۹ و ۱۹۳۰ فردی بنام جان مینارد کنیز در کتاب معروف خودش بنام نظریهٔ عمومی اشتغال بهره و پول . نظریهٔ جدیدی را مطرح کنند که طبق آن آثار هرگونه تغییر در حجم پول غالباً در تغییرات سطح تولید و اشتغال منعکس می گردد تا تغییرات در سطح قیمتها .

از طرف دیگر کنیز برخلاف نظر کلاسیکها که تقاضا برای پول صرفاً برای مبادله بود معتقد بود که علاوه بر تقاضای معاملاتی دو جزء دیگر نیز برای تقاضای پول قائل بود که عبارت بودند از ۱- تقاضای احتیاطی برای پول ۲- تقاضای سفته بازی (واسطه گری) که به تفضیل در این زمینه ، در درس اقتصاد کلان بدان موضوعات پرداخته شده است که مطالعهٔ آن با فرض داشتن اطلاعات کامل بر عهدهٔ دانشجویان می باشد .

۴ - نظریه جدید مقداری پول میلتن فرید من:

پس از جنگ جهانی دوم گروهی از اقتصاددانان و در رأس آن فریدمن تلاش کردند نظریهٔ مقداری پول کلاسیکها را احیاء کنند . همان طوری که قبلاً گفته شده بود . در نظریهٔ کلاسیکی مقداری پول شرایط اشتغال و بالطبع هرگونه تغییر در حجم پول در سطح تقاضای کل از طریق آن در سطح عمومی قیمتها تأثیر مستقیم دارد در حالی که طبق نظریهٔ کنیز اقتصاد معمولاً در شرایط اشتغال ناقص قرار دارد و هرگونه تغییر در عرضهٔ پول در تقاضای کل و از آن طریق به طور غیر مستقیم در سطح فعالیتهای اقتصادی تأثیر دارد . فریدمن با تلفیق این دونظریه معتقد بود که هرگونه تغییر در حجم پول نه تنها در تقاضای کل اثر مستقیم و غیر مستقیم دارد بلکه هرگونه تغییر در تقاضای کل نیز دارای اثر مضاعف در تولید و روند قیمتهاست .

ایشان یکسری نظریه در رابطه با نظریه خودش مطرح نمود که به آن ها اشاره میشود:

(۱) نظریه مقداری پول از دید فرید من نظریه ای برای تقاضای پول هست نه مربوط به میزان تولید و سطح عمومی قیمتها

(۲) تقاضای پول هم به عنوان دارایی و هم به عنوان عاملی برای معاملات توسط فرید من مطرح شد که تقاضای پول به عنوان دارایی در حقیقت پول به عنوان یک کالا که به ثروت و دارایی محسوب می شود.

(۳) از دیدگاه فرید من ۳ عامل مهم بر تقاضای پول تاثیر می گذارد:

الف) ترکیب ثروت نگهداری شده (ب) قیمت نسبی انواع ثروت

ج) سلیقه و ترجیحات دارندگان داراییها

لازم به توضیح است فریدمن علاوه بر نقش قیمت و درآمد در تعیین تقاضای پول به موضوع هزینه نگهداری پول نیز اهمیت فراوانی نایل شد. بطوریکه از دیدگاه ایشان هزینه نگهداری پول تحت تاثیر ۲ عامل می باشد که در تقاضای پول

نیز تاثیر گزار است: الف) نرخ بهره (ب) پیش بینی سطح عمومی قیمتها

لذا از نظر فریدمن تقاضای پول با هزینه نگهداری پول ارتباط معکوس دارد.

۴) علاوه بر موارد فوق فریدمن روی عامل دیگری نیز تأکید دارد و آن درآمد واقعی است به طوری که از دیدایشان افزایش درآمد واقعی فرد موجب افزایش تقاضای پول خواهد شد.

فریدمن تابع تقاضای حقیقی پول را به صورت زیر ارائه نمود:

$$M_d/p = f(R_m, R_b, R_s, P, Y, w)$$

که در آن R_m نرخ بانکی، R_b نرخ اوراق قرضه، R_s نرخ بازدهی سهام، P نرخ تورم، Y درآمد ملی و w ثروت میباشد. از نظر فریدمن تغییرات تقاضای پول با تغییرات R_m, R_b, R_s, P رابطه معکوس دارد ولی با درآمد ملی و ثروت ملی رابطه مستقیم دارد.

نظریه عرضه پول :

- اصولاً تحولات نظریه عرضه پول را باید بازتاب مستقیم تغییرات و تکامل ماهیت پول در طول زمان به شمار آورد در ادواری که به صورت کالاهایی مثل طلا و نقره بود ارزش ذاتی آن معادل ارزش اسمی آن و عرضه پول تابعی از قیمت و هزینه تولید آن بود. با پیشرفت نظام بانکداری و انتشار اسکناس و مسکوک، بانکهای انتشار کننده اسکناس جهت حفظ سلامتی و پاسخگویی به تقاضاهای احتمالی. همواره معادل درصدی از حجم اسکناس منتشره را به صورت فلزات قیمتی و به عنوان پشتوانه در ذخیره داشتند. در این شرایط عرضه پول در جریان عبارت بود از :

$$C + R/K = M$$

که در آن M = عرضه پول C = فلزات قیمتی در جریان

R = فلزات قیمتی نزد بانکها K = نسبت ذخائر بانکی به اسکناس در جریان

Jozvebama.ir

اما با توجه به اشکالاتی که در این زمینه در جهت صدور بی رویه اسکناس و عدم وجود ذخائر کافی طلا و نقره جهت پاسخگویی در مقاطعی بحرانهایی را به وجود آورد. ولی با تمرکز تدریجی امتیاز صدور اسکناس در دست مقامات بانکی روند تکاملی پول وارد مرحله جدیدی شد و بدین ترتیب اسکناسهای منتشر شده به تدریج جایگزین فلزات قیمتی گردید و بانکهای منتشر کننده اسکناس نیز به تدریج به بانکها سپرده تبدیل شد در چنین شرایطی عرضه پول به صورت

$$'C'+R'/K' = M$$

که در آن $M =$ عرضه پول در جریان و $C =$ اسکناس در جریان و $R =$ اسکناس نزد بانکها

$K =$ نسبت ذخایر بانکی به سپرده های دیداری است.

برای درک بهتر عرضه پول لازم دیده شود و مفهوم پایه پولی و ضریب فراینده پولی گفته شود.

پایه پولی :

پایه پولی به حاصل جمع پول رایج یعنی اسکناس و مسکوک در دست اشخاص بعلاوه سپرده های اشخاص نزد بانکهای تجاری و سپرده های آزاد و قانونی بانکهای تجاری نزد بانک مرکزی گفته می شود.

بانک مرکزی می تواند با تغییرات پایه پولی (نسبت ذخیره قانونی) بر قدرت وام دهی بانکها تأثیر گذاشته و عرضه پول را تغییر دهد.

تراز نامه فرضی بانک مرکزی کشور X

دارایی ها	بدهی ها
ارز وطلای موجود دربانک مرکزی (داراییهای خارجی)	اسکناس و مسکوک در نزد افراد
بدهی بانکها به بانک مرکزی	اسکناس و مسکوک در نزد بانکها
بدهی های دولت به بانک مرکزی	ذخایر قانونی بانکها در نزد بانک مرکزی
سایر دارایی ها	ذخایر آزاد بانکها در نزد بانک مرکزی

جمع دارایی ها

جمع بدهی ها

- پایه پولی عبارت است از حاصل جمع خالص دارائیهای خارجی و داخلی بانک مرکزی . به عبارت دیگر پایه پولی را می توان وسیله پرداختی دانست که بانک مرکزی با استفاده از آن دارائیهای خارجی (ارز ، طلا ، غیره) و داخلی (مطالبات از بخش دولتی و از شبکه بانکی) خودش را خریداری می کند .

عبارت بسیار مختصر پایه پولی : جمع دارای های بانک مرکزی یا جمع بدهی های بانک مرکزی

ضریب فزاینده پولی :

$$m = 1 / R$$

به طور ساده عبارت است از عکس نرخ ذخیره قانونی

اما تعریف کاملی که می توان از ضریب فزاینده پولی می توان ارائه داد که در آن S یعنی نسبت اسکناس و مسکوک نزد افراد به سپرده دیاری و R عبارت است از نرخ ذخیره قانونی نسبت به سپرده های دیداری و P نسبت اسکناس و مسکوک نزد بانکها به سپرده های دیداری است.

$$m = 1 + S / R + S + P$$

. $M = m \cdot B$ در آن m ضریب فزاینده پولی و B پایه پولی و M حجم پول است.

بانک و بانکداری

بانک واسطه مالی است که وجوه مشتریان را جمع آوری و آنها را جهت اعطای وام و اعتبار بکار می گیرد.

بانک تجاری :

واسطه مالی است که هدف آن تحصیل سود و منفعت برای سهامداران است و بیشترین حوزه فعالیت آن جمع آوری سپرده های مشتریان تجاری و سایر افراد این سپرده ها به تجار و سایر صاحبان صنایع به صورت وام و اعتبار می باشد. علت نامیده شدن به نام تجاری (الف) برای تجار وام و اعتبار اعطا می کند (ب) همانند تجار جهت سهامداران دنبال کسب منفعت است .

وظیفه ی کلی بانک های تجاری :

۱. جمع آوری وجوه و سپرده های مشتریان و پرداخت مبالغ مربوط به صورت عندالمطالبه یا در سر رسید معین (در حوزه سپرده ها)

۲. اعطای اعتبار و وام به تجار و صاحبان صنایع و مشتریان

۳. انجام معاملات مربوط به ارز ، اوراق بهادار ، و سایر اسناد تجاری مانند سفته و برات

۴. نمایندگی مالی دولت و شهرداری ها

۵. تنزیل بروات تجاری

۶. تضمین و ارائه ضمانت نامه ها

۷. صدور تراولر چک ها مسافرتی و کارتهای اعتباری

۸. تامین منابع مالی تجارت خارجی

۹. حراست وجوه و سایر اشیاء مشتریان

۱۰. وصول مطالبات مشتریان و پرداخت چک ها آنها

سپرده های دیداری :

به وجوهی اطلاق می شود که مشتریان در اختیار بانکهای تجاری به صورت امانت می سپارند و بانک موظف است به صورت عندالمطالبه نسبت به پرداخت آنها اقدام کند و معمولاً از طریق دسته چک قابل نقل و انتقال می باشد . بخش قابل توجهی از سپرده های موجود در بانکها به صورت سپرده های دیداری است و در عین حال جزء ارزانترین نوع سپرده های برای بانک محسوب میشود. برای این نوع سپرده ها بهره ای تعلق نمی گیرد.

سپرده های قرض الحسنه :

این نوع سپرده ها بیشتر با نیت خیرخواهانه توسط مشتریان و یا به قصد بهره مندی از جوایز متعلقه بانک ها صورت می گیرد . به این نوع سپرده ها نیز بهره ای تعلق نمی گیرد. البته گردش سپرده های پس انداز قرض الحسنه نسبت به سپرده های دیداری از چرخش پایین تری برخوردار است.

سپرده های سرمایه داری :

این نوع سپرده ها در حقیقت بر اساس قرارداد کتبی است که بین بانک و مشتری منعقد می شود و بانکها موظف هستند بر طبق سر رسید سپرده های مورد نظر مبالغ مورد نظر را همراه با بهره متعلقه به مشتری پرداخت نماید. به این نوع سپرده ها بهره بر اساس تاریخ سر رسید پرداخت می شود.

* مدیریت منابع و مصارف بانکهای تجاری

۱. بدهی ها ۲. دارایی ها

۱. بدهی ها : الف - سپرده های مشتریان ب- استقراض از بانک های دیگر ج- استقراض از بانک مرکزی د- سرمایه ه- سود توزیع نشده و- بروات پذیره نویسی شده ن- پرداخت وصولی ل- بروات پرداختی چ- سود و زیان ی- وجوه اداره شده

۲. دارایی ها : الف- وامهای اعطایی به مشتریان ب- بروات ج- تنزیل ح- سرمایه گذاری ها خ- ساختمان ، اثاثیه و لوازم م - سایر دارایی ها (پرداخت حق بیمه - مطالبات مشکوک وصول)

اصول و خط مشی بانکهای تجاری :

۱. اصل نقدینگی

طبق این اصل بانکدار باید توجه خاصی به توزیع منابع مالی بین اشکال مختلف مصارف آن منابع مبذول دارد تا هر لحظه که خواست بتواند به سرعت اقلام مختلف دارایی ها را به وجه نقد تبدیل نماید تا پاسخگوی سپرده گذاران و سایر طلبکاران بانک باشد

رعایت این اصل قابلیت مدیران بانک در ارضاء تقاضای سپرده گذاران و سایر طلبکاران به وجه نقد است.

۲. اصل منفعت

با توجه به اینکه هدف بانک تجاری تحصیل حداکثر منفعت است لذا بانکدار باید به نحوی پرتفوی بانک را نگهدار دارد که درآمد حاصل از ارقام مختلف وام و سرمایه گذاری که قسمت اعظم دارایی بانک را تشکیل می‌دهند بتواند ضمن پوشش هزینه های بانک منفعتی نیز نصیب سهامداران نماید

البته بانکدار بایستی تعادل لازم بین این دو اصل را فراهم نماید یعنی در عین حالی که بانکدار بتواند نیاز سپرده گذاران و سایر طلبکاران به وجه نقد را تامین نماید برای صاحبان سهام نیز منفعت خوبی تحصیل نماید

۳. اصل امنیت

اصل سومی که بایستی هم زمان و همراه با دو اصل قبلی بدان توجه اساسی نمود اصل امنیت است این اصل به بانکدار در خصوص اتخاذ تصمیم برای اعطای وام و اعتبار همیشه این هشدار را می‌دهد که نباید فقط به فکر تحصیل حداکثر منفعت باشد بلکه در خصوص اعطاء وام و سرمایه گذاری اصل امنیت را باید رعایت نماید

در واقع اصل امنیت موضوع برگشت اصل و بهره وام است

بنابراین در مجموع بانکدار بایستی به هنگام تصمیم گیری جهت سرمایه گذاری و مصرف منابع مالی بانک بطور همزمان سه اصل فوق را رعایت نماید .

بانکداری الکترونیک

بانکداری الکترونیکی عبارت است از استفاده از فناوری های پیشرفته نرم افزاری مبتنی بر شبکه و مخابرات برای تبادل منابع و اطلاعات مالی به صورت الکترونیکی که می تواند باعث حذف نیاز به حضور فیزیکی مشتری در شعب بانکها شود.

تعاریف دیگری از بانکداری الکترونیک :

فراهم آوردن امکان دسترسی مشتریان به خدمات بانکی با استفاده از واسطه های ایمن و بدون حضور فیزیکی

استفاده مشتریان از اینترنت برای سازماندهی، آزمایش و یا انجام تغییرات در حساب های بانکی خود و یا سرمایه گذاری و بانک ها برای ارائه عملیات و سرویس های بانکی.

مزایای بانکداری الکترونیک

می توان آن را از دو جنبه ی مشتریان و مؤسسات مورد بررسی قرار داد . از جنبه ی مشتریان می توان به صرفه جویی در هزینه ها اشاره کرد و از جنبه ی مؤسسات می توان به حفظ مشتریان علیرغم تغییرات مکانی بانکها اشاره کرد همچنین جلوگیری از اختلاس یکی دیگر از مزایای آن است .

از زاویه دیگر مزایای بانکداری الکترونیک:

الف) از دید مؤسسات مالی

۱. ایجاد و افزایش شهرت بانک ها درافزایش نوآوری

۲. حفظ مشتریان کنونی بانک

۳. جذب مشتریان جدید

۴. گسترش محدوده جغرافیایی

۵. ارائه خدمات بیشتر به مشتریان کنونی

۶. افزایش امکان رقابت

۷. کاهش هزینه

ب) از دید مشتریان

۱. صرفه جویی در زمان

۲. دسترسی به کانال های متعدد

۳. صرفه جویی در هزینه ها

معایب بانکداری الکترونیک

داشتن دسترسی به رایانه : مشتری برای بهره مند شدن از مزایای بانکداری الکترونیک باید به کامپیوتر دسترسی داشته باشند.

امنیت شبکه های اینترنتی و هکرها مهمترین مشکل مربوط به مقوله امنیت می باشد بانکها جهت اطمینان از امنیت در سیستم بانکداری الکترونیک به طور منظم در حال بازنگری و اصلاح برنامه های امنیتی (کدها و سخت افزارها) هستند. این امر منجر به افزایش هزینه های بانکداری الکترونیک می شود.

سیستم های بانکداری الکترونیک

سیستمهای بانکداری الکترونیکی در سه سطح اقدام به ارائه خدمات برای مشتریان مینمایند:

الف - اطلاع رسانی: این سطح ابتدایی ترین سطح بانکداری اینترنتی است. بانک اطلاعات مربوط به خدمات و عملیات بانکی خود را از طریق شبکه های عمومی یا خصوصی معرفی می کند.

ب - ارتباطات: این سطح از بانکداری اینترنتی امکان انجام مبادلات بین سیستم بانکی و مشتری را فراهم می آورد

ج - تراکنش: این سیستم متناسب با نوع اطلاعات و ارتباطات خود، از بالاترین سطح ریسک برخوردار است و باید سیستم امنیتی قوی بر آن حاکم باشد. در این سطح مشتری در یک ارتباط متقابل قادر است تا عملیاتی چون پرداخت صورتحساب، صدور چک، انتقال وجه و افتتاح حساب را انجام دهد.

شاخه های بانکداری الکترونیک

بانکداری اینترنتی

بانکداری مبتنی بر تلفن همراه و فناوری آن

بانکداری تلفنی

بانکداری مبتنی بر نمابر

بانکداری مبتنی بر دستگاههای خودپرداز

بانکداری مبتنی بر پایانه های فروش

بانکداری مبتنی بر شعبه های الکترونیکی

کانالهای های بانکداری الکترونیک

رایانه های شخصی

کیوسک

شبکه های های مدیریت یافته

تلفن ثابت و همراه

دستگاههای خودپرداز

پایانه های فروش

بانک مرکزی

آشنایی با بانک مرکزی ایران

بانک مرکزی ایران ۱۸ مرداد ۱۳۳۹ تشکیل شد.

سرمایه اولیه بانک مرکزی ایران ۶,۳ میلیارد ریال بود که با ۳۸۸ پرسنل، این بانک آغاز به کار کرد. مهم‌ترین هدف بانک مرکزی حفظ ارزش پول داخلی یا کنترل تورم است. به‌طور کلی اصلی‌ترین وظایف بانک‌های مرکزی عبارت از نشر اسکناس، بانکداری دولت، بانکداری بانک‌ها، مدیریت ذخایر خارجی کشور و اعمال سیاست پولی است.

رسالت اصلی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بر آن است که با اجرای سیاست‌های پولی و اعتباری شرایط مساعد برای پیشرفت اقتصادی کشور را فراهم سازد و در اجرای برنامه‌های مختلف اعم از برنامه‌های تثبیت و توسعه اقتصادی پشتیبان دولت باشد.

ارکان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر است:

مجمع عمومی،

شورای پول و اعتبار،

هیات عامل،

هیات نظارت اندوخته اسکناس

هیات نظار

شورای پول و اعتبار

اعضای این شورا عبارتند از :

وزیر امور اقتصادی و دارائی یا معاون وی، رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور یا معاون وی، دو تن از وزرا به انتخاب هیأت وزیران، وزیر بازرگانی، دو نفر کارشناس و متخصص پولی و بانکی به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و تأیید ریاست جمهوری، دادستان کل کشور یا معاون وی، رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن، رئیس اتاق تعاون، نمایندگان کمیسیون‌های "امور اقتصادی" و "برنامه و بودجه و محاسبات" مجلس شورای اسلامی (هر کدام یک نفر) به عنوان ناظر با انتخاب مجلس، ریاست شورا بر عهده رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران خواهد بود

وظایف و اختیارات شورای پول و اعتبار

رسیدگی و تصویب سازمان و بودجه و مقررات استخدامی و آیین نامه های داخلی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

رسیدگی و اظهار نظر نسبت به ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران جهت طرح در مجمع عمومی

رسیدگی و تصویب آیین نامه های مذکور در قانون پولی و بانکی

اظهار نظر در مسایل بانکی، پولی و اعتباری کشور و همچنین اظهار نظر نسبت به لوایح مربوط به وام یا تضمین اعتبار و هر موضوع دیگری که از طرف دولت به شورا ارجاع می شود.

ارائه نظر مشورتی و توصیه به دولت در مسائل بانکی، پولی و اعتباری کشور که به نظر شورا در وضعیت اقتصادی و بویژه در سیاست اعتباری کشور موثر خواهد بود.

Jozvebama.ir

اظهار نظر درباره هر موضوعی که از طرف رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در حدود قانون به شورای مذکور عرضه می گردد

وظایف بانک مرکزی

براساس قانون پولی و بانکی کشور مصوب تیر ماه ۱۳۵۱ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان تنظیم کننده نظام پولی و اعتباری کشور، موظف به انجام وظایف زیر می باشد ::

حفظ ارزش داخلی و خارجی پول ملی کشور

انتشار اسکناس و ضرب سکه های فلزی رایج کشور

تنظیم مقررات مربوط به معاملات ارزی و ریالی

نظارت بر معاملات طلا و وضع مقررات مربوط به آن

نظارت بر صدور و ورود ارز و پول رایج کشور

تنظیم کننده نظام پولی و اعتباری کشور

نظارت بر بانکها و مؤسسات اعتباری

تنظیم حجم اعتبارات بانکی و ایجاد هماهنگی، متناسب با نیازهای پولی کشور

نگهداری از حساب های کلیه وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت

نگهداری کلیه ذخایر ارزی و طلای کشور

نماینده گی دولت در سازمان های مالی و بین المللی

در اختیار داشتن تصدی تمام عملیات انتشار اوراق بهادار دولتی

انعقاد موافقت نامه پرداخت و اجرای قراردادهای پولی، مالی، بازرگانی و ترانزیتی دولت و سایر کشورها

بدین ترتیب رسالت اصلی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بر آن است که با اجرای سیاستهای پولی و اعتباری شرایط مساعد برای پیشرفت اقتصادی کشور را فراهم سازد و در اجرای برنامه‌های مختلف اعم از برنامه‌های تثبیت و توسعه اقتصادی پشتیبان دولت باشد.

در این راه حفظ ثبات ارزش پول و تعادل موازنه پرداخت‌ها به همراه رشد مداوم اقتصادی از طریق اجرای سیاست‌های پولی از اهداف مهم آن به شمار می‌رود

وظایف بانک مرکزی

بانکداری دولت :

عموما بانکهای مرکزی بانک دولت هستند . درآمدهای دولت به حسابهای دولت در بانک مرکزی واریز شده و پرداختهای دولت از طریق این حسابها انجام می‌گیرد . به عنوان بانکدار دولت علاوه بر دریافت و پرداختهای دولت عموما بانک مرکزی حساب بدهی های دولت را نگاهداشته و در صورت لزوم به دولت وام می‌دهد .

ناشر اسکناس و مسکوک :

بانک مرکزی حق انحصاری انتشار اسکناس و مسکوک را در اختیار دارد . اسکناسها و مسکوک در جریان ، بدهی بانک مرکزی به دارنده آن است .

بانک بانکها :

بانک مرکزی بانکدار بانکهای تجاری است . بانکهای تجاری نزد بانک مرکزی حساب دارند . بانک مرکزی به عنوان بانکدار بانکهای تجاری ، خدماتی را که این بانکها به مشتریان خود ارائه می‌دهند ، در اختیار بانکهای تجاری قرار می‌دهد .

وام دهنده نهایی :

این وظیفه بانک مرکزی نیز یکی از وظایف مهمی است که بانک مرکزی عهده دار است . هنگامی که بانکهای تجاری دچار کمبود نقدینگی می‌گردند یا در بحرانهای بانکی ، وظیفه بانک مرکزی کمک به بانکهای تجاری است . در برخی از

کشورها بانکهای تجاری ، هنگام نیاز ، مستقیماً از بانک مرکزی وام می گیرند . در انگلستان بانکهای تجاری ابتدا به بازارهای پول مراجعه کرده و در صورت عدم موفقیت ، برای دریافت وام به بانک مرکزی متوسل می شوند . بنابراین بانک مرکزی وام دهنده نهایی به بانکهای تجاری خوانده می شود .

مسئولیت اجرای سیاست پولی :

پول امروزه نقشهایی فراتر از وسیله مبادله بودن دارد . تغییر در حجم پول در جریان ، ارزش پول را تحت تاثیر قرار می دهد و تغییر در ارزش پول بر سطح تولید و توزیع درآمد ملی اثر می گذارد . هدف اصلی سیاست پولی تثبیت قیمت و اشتغال کامل است . مقامات پولی دو گروه سیاست پولی می توانند اجرا کنند :

سیاست انبساطی : اگر حجم قدرت خرید برای حفظ تقاضا در حدی که اشتغال کامل را ممکن سازد غیر کافی باشد ، به سیاست پولی انبساطی نیاز هست . در این حالت سیاست پولی مناسبی است که باعث بسط اعتبار و افزایش تقاضا گردد . این سیاست باعث افزایش قیمتتها می شود . اما اشتغال را کامل می کند .

سیاست انقباضی : هرگاه تورم مشکل اصلی دولت باشد برای کاهش تقاضا ، دولت باید سیاست مالی انقباضی را اعمال کند . در این حالت بانک مرکزی مسئول کاهش حجم اعتبارات به منظور کاهش تقاضا است .

سایر وظایف بانک مرکزی

بانک مرکزی مسئولیت نگهداری حسابهای اقتصاد با دنیای خارج را نیز به عهده دارد . روابط پولی با سایر کشورها ، کنترل ارز ، رابطه با بانکهای مرکزی کشورهای دیگر و نهادهای پولی بین المللی نیز از وظایف بانک مرکزی است .

تأسیس بانک مرکزی و وظایف آن

مردم ایران از ابتدای تأسیس بانک ملی در این فکر بودند که این بانک اداره امور پولی و اعتباری را در دست گیرد؛ چون مداخله خارجی را در اداره این امور به ضرر مملکت می دیدند. بانک ملی ایران از زمان تأسیس، نه تنها یک بانک تجاری بود؛ بلکه انجام عملیات بانکی دولت و تنظیم جریان پول را نیز بر عهده داشت. و بانک ملی عملاً به عنوان بانک مرکزی نیز عمل می کرد.

لذا فکر تأسیس یک بانک مستقل که تنظیم حجم پول و اعتبارات و نظارت بر سیستم بانکی را به عهده داشته باشد، مورد توجه واقع شد و بالاخره در سال ۱۳۳۷ هـ ش لایحه آن تهیه و در خرداد ماه ۱۳۳۹ هـ ش بانک مرکزی ایران با سرمایه ۶/۳ میلیارد ریال تشکیل شد.

در مورد سایر کشورها نیز ایجاد بانک مرکزی مفهومی است که در قرن بیستم شکل گرفته و اکثر بانک های مرکزی، پس از جنگ دوم جهانی تأسیس گردیده اند. کارهایی که بانک مرکزی امروزه به عنوان وظایف خود انجام می دهد، در حقیقت همان وظایف اولیه بانک های تجاری است که به مرور زمان تغییر شکل یافته و به صورت کنونی درآمده است.

استقلال بانک مرکزی

یکی از وظایف مهم بانک مرکزی - در بلند مدت- ایجاد ثبات در سیاست های پولی به منظور دستیابی به هدف تثبیت قیمت هاست. در ابتدا، بانک های مرکزی، تنها صادر کننده پول بوده اند؛ ولی با افول نظام پایه طلا، بانک های مرکزی نقش فعال تری را در اجرای سیاست پولی و به منظور تثبیت قیمت ها و انجام عملیات پولی مستقل از نفوذهای سیاسی بر عهده گرفتند.

استقلال بانک مرکزی مستلزم آن است که بانک مرکزی: الف) دارای استقلال کامل عملیاتی باشد. ب) دارای یک قوه سیاست گذاری مؤثر باشد. ج) دارای سیاست های اقتصادی هماهنگ باشد. د) مسئول حمایت از ثبات قیمت ها باشد. وظیفه آخر، یعنی: مسئولیت حمایت از ثبات قیمت ها مستلزم حفاظت از ثبات سیستم کنونی و مدیریت ذخایر ارزی و نرخ ارز می باشد. برای مدیریت ذخایر ارزی و سیاست نرخ ارز، بانک مرکزی باید عملیات روزانه در بازار ارز را بر عهده گیرد. چون این عملیات ممکن است که اثر مستقیم بر عرضه پول و سیاست پولی داشته باشد. برخی استقلال بانک مرکزی را نشانه رشد و توسعه و برخی دیگر آن را ضد دموکراتیک می خوانند.

گروه اول معتقدند که استقلال بانک مرکزی تصمیمات سیاست پولی را بر اساس اهداف و مقیاس های تکنیکی بنا می کند و کنترل پول را جدا از بازی های سیاسی ممکن می سازد.

گروه دوم بر این عقیده هستند که اگر گروهی از مسئولان غیر انتخابی در بانک تصمیماتی بگیرند که بر سرنوشت یک ملت اثر بگذارد، این دموکراسی را زیر سؤال می برد و می گویند که سیاست پولی نیز باید مانند سیاست مالی توسط نمایندگان مردم طراحی شود.

مطالعات انجام شده آشکار می سازد که کشورهایی که دارای بانک مرکزی مستقل بوده اند، دارای رشد بیشتر و تورم کمتری بوده اند.

قوانین بانکی در ایران

اولین قانون بانکداری کشور در سال ۱۳۳۴ به تصویب کمیسیون های مشترک مجلسین رسید و برای نخستین بار مقررات خاصی برای تشکیل بانک و عملیات بانکداری به موقع اجرا گذارده شد. آنگاه مقام مسئولی بنام هیئت نظارت بر بانک ها برای نظارت و مراقبت در اجرای مقررات قانون بانکداری و کنترل سازمان و عملیات اعتباری بانک ها به وجود آمد. اجازه تأسیس بانک، تعطیل بانک پس از تأسیس، اجرای سیاست پولی و اعتباری کشور، اجازه معاملات ارزی بانک ها و تنظیم مقررات خاص ناظر بر روابط بانک ها به عهده این هیئت محول شد.

میزان سهم صاحبان سهام ایرانی و خارجی، مبنای تشخیص داخلی و یا خارجی بودن بانک قرار گرفت. به دلیل تحولات سریع اقتصادی دولت، در سال ۱۳۳۸، لایحه جدیدی تنظیم کرد و برای تصویب مجلس شورای ملی تقدیم کرد. این لایحه جامع تر از لوایح قبلی بود.

لایحه مزبور در تاریخ هفتم خرداد ماه ۱۳۳۹ به نام قانون پولی و بانکی کشور به تصویب کمیسیون های مشترک مجلسین رسید. این قانون تا تیر ماه ۱۳۵۱ اجرا شد. در این تاریخ قانون جدید پولی و بانکی به تصویب رسید.

ملی شدن بانک ها بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

دلایل ملی شدن بانک ها، به ترتیبی که در متن لایحه قانونی آمده است، در این قسمت ذکر خواهد شد. بعد از انقلاب به خاطر خروج سرمایه های عظیم از کشور، و عدم توانایی بانک ها جهت باز پس دادن سپرده های مردم، اعتماد مردم به بانک ها کاسته شد و بانک ها یکی پس از دیگری، در آستانه اعلام ورشکستگی بودند.

این امر بدین خاطر بود که هجوم مردم به بانک ها در دوران انقلاب برای بازپس گیری سپرده های خود و مخصوصاً هجوم سپرده های عمده که غالباً سرمایه داران بزرگ بودند، در هیچ زمانی سابقه نداشت. لذا در تاریخ هفدهم خرداد ماه ۱۳۵۸ طبق مصوبه شورای انقلاب اسلامی، بانک های ایران، ملی اعلام شدند.

ادغام بانک ها

نظام بانکی کشور قبل از انقلاب اسلامی، عملیات بانکی و شبکه فعالیت خود را همراه با رونق کاذب اقتصادی که عمدتاً ناشی از افزایش درآمدهای ناشی از فروش نفت- که خود ناشی از وجود شوک های نفتی سال ۱۳۵۰ به بعد بود- به نحو

وسیع گسترده بود. به طوری که طی دوره ۱۳۵۲-۵۷ تعداد بانک های کشور- به استثنای بانک مرکزی- به ۳۶ بانک، مشتمل بر: ۲۶ بانک تجاری، ۷ بانک تخصصی و ۲ بانک منطقه ای (در این فصل از آنها نام برده شده است) افزایش یافته بود.

ادغام بانکها

بانک های تجاری کشور، بر اساس این لایحه، عبارت بودند از:

(۱) بانک ملی

(۲) بانک سپه

(۳) بانک رفاه کارگران

(۴) بانک صادرات، که در هر استان به نام بانک همان استان تشکیل گردید و هدف از تأسیس آن اجرای سیاست عدم تمرکز در تأمین مالی وام های منطقه ای و پاسخگویی به نیازهای خاص اعتباری در هر استان بود.

(۵) بانک تجارت، که از ادغام بانک های ایران و انگلیس، اعتبارات ایران و خاورمیانه، ایران و هلند، بازرگانی ایران، ایران شهر، صنایع ایران، شهریار، ایرانیان، کار، بانک بین المللی ایران و ژاپن و بانک روس و ایران تشکیل گردید.

(۶) بانک ملت، که از ادغام بانکهای، تهران، پارس، داریوش، اعتبارات تعاونی و توزیع، ایران و عرب، بین المللی ایران، عمران، بیمه ایران، تجارت خارجی ایران و بانک فرهنگیان تشکیل گردید.

همچنین به منظور دستیابی به یک هماهنگی در ضوابط و مقررات اعطای اعتبارات و اجرای سیاست های واحد در پیشبرد فعالیت های تخصصی، در زمینه: مسکن، کشاورزی، صنعت و معدن و نهایتاً صادرات و تجارت خارجی، بانک های تخصصی ملی شده در بانک های مشابه دولتی در رشته مربوطه، به شرح ذیل ادغام شدند:

(۱) بانک صنعت و معدن که از ادغام: بانک های اعتبارات صنعتی، توسعه صنعتی و معدنی ایران، توسعه و سرمایه گذاری ایران، شرکت سرمایه گذاران بانک های ایران، صندوق ضمانت صنعتی و صندوق معدن تشکیل گردید.

(۲) بانک مسکن که از ادغام بانک های رهنی، ساختمان، شرکت سرمایه گذاری ساختمانی، بانک های ایران، شرکت های پس انداز و وام مسکن، مشهد، تبریز، شیراز، اصفهان، اهواز، گیلان، همدان، کرمانشاه، مازندران، گرگان، سمنان و آبادان تشکیل گردید.

۳) بانک کشاورزی که از ادغام بانک های توسعه کشاورزی ایران، تعاون کشاورزی ایران و کلیه مؤسسات اعتباری وابسته به وزارت کشاورزی و عمران روستایی به وجود آمد.

۴) بانک توسعه صادرات، به عنوان یک بانک تخصصی جدید و به منظور ارائه تسهیلات و خدمات مالی به صادرکنندگان کالاها و خدمات در کشور در سال ۱۳۷۲ تأسیس گردید.

۵) از سال ۱۳۷۷ به بعد با تصویب قانون اجازه تأسیس بانک توسط بخش خصوصی تعدادی مؤسسه اعتباری و پولی خصوصی در کشور فعالیت خود را در قالب جمع آوری وجوه و تأسیس منابع مورد نیاز جهت اعطای تسهیلات اعتباری به متقاضیان و همچنین ارائه خدمات پولی و بانکی به استثنای افتتاح حساب جاری به عموم مشتریان تأسیس گردید که از جمله می توان به مؤسسه مالی اعتباری بنیاد، مؤسسه اعتباری توسعه صنعت ساختمان، مؤسسه اعتباری سامان اقتصاد و مؤسسه اعتباری کارآفرینان اشاره نمود.

با تصویب قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی کشور در سال ۱۳۷۸، تأسیس بانک های خصوصی در ایران مجاز شناخته شده و تعدادی از مؤسسات اعتباری درخواست تبدیل خود را به بانک نموده اند.

بانک های خصوصی فعال در حال حاضر عبارتند از بانک کارآفرین، بانک اقتصاد نوین، بانک پارسیان، بانک سامان. این گروه از بانک ها با استفاده از شیوه های مدون مدیریتی و مشتری مداری و توان رقابتی بالا، در مقایسه با بانک های دولتی طی چهار سال، از رشد چشمگیری در جذب سپرده ها و به تبع آن حجم قابل توجه اعطای تسهیلات برخوردار بوده اند.

عدم محدودیت در پرداخت سود بانکی به سپرده ها، عدم مقررات دست و پا گیر در اعطای تسهیلات و آزادی عمل در استفاده از منابع و سرعت بالای ارائه خدمات همه از دلایل این مهم بوده است.

در سیستم بانکی کشور، جمعاً ۲۸ بانک مشمول این قانون شدند. که از این تعداد، در ۱۳ بانک، خارجی ها سهام بودند و ۱۵ بانک بقیه مالکیت ایرانی داشتند. بر اساس لایحه ملی شدن بانک ها، ۲۸ بانک و ۱۶ شرکت پس انداز و وام مسکن و ۲ شرکت سرمایه گذاری، ملی اعلام شده و مالکیت آنها از بخش خصوصی سلب و متعلق به دولت گردید.

مهمترین مؤسسات پولی بین الملل عبارتند از

۱- صندوق بین المللی پول (IMF)

۲- بانک جهانی (WB)

در خلال جنگ جهانی دوم سیاستمداران و دولتهای بزرگ جهان دریافتند که بروز بحرانهای عظیم مالی و حتی منازعات سیاسی و جنگهای خانمان سوز ناشی از فقدان یک نظام همکاری و همیاری بین المللی در جهان میباشد.

در سال ۱۹۴۴ کنفرانسی در برتون وودز امریکا برگزار شد. شرکت کنندگان در این کنفرانس عبارت بودند از: وزیران دارایی و اقتصاددانان از ۴۴ کشور جهان.

عمده ترین تصمیمات این کنفرانس عبارت بودند از:

پایه گذاری نظام با ثبات نرخ مبادله

ایجاد صندوق بین المللی پول

ایجاد بانک جهانی

هدف از تاسیس صندوق بین المللی پول رفع مشکلات پولی کوتاه مدت ممالک عضو بود در حالی که بانک جهانی به منظور رفع گرفتاریهای مالی بلند مدت ایجاد گردید.

ثبات نرخ مبادله

اعضای کنفرانس برتون وودز با تعیین یک ارزش اسمی برای پول کشورهایشان بر مبنای طلا یا دلار امریکا موفق به ایجاد ثبات در نرخ مبادله ی ارزها شدند.

صندوق بین المللی پول

صندوق بین المللی پول در ژوئن ۱۹۴۴ طی کنفرانس پولی و مالی برتون وودز و با شرکت نمایندگان ۴۴ کشور جهان تاسیس شد.

در همین دوران جهت نظم بخشیدن به وضع پولی و مالی بین المللی چهار طرح به ترتیب از سوی کینز - وایت - دولت فرانسه و دولت کانادا ارائه شد.

طرح آقای جان مینارد کینز که در آن زمان مشاور خزانه داری بریتانیا بود تحت عنوان اتحادیه پولی (پایپای) بین المللی ارائه شد. آقای هاری دکستر وایت نیز معاون خزانه داری ایالات متحده امریکا بود و طرح خود را تحت عنوان پیش نویس اولیه ی پیشنهاد تاسیس صندوق تثبیت ملل متحده و بانک ترمیم و توسعه ملل متحد و متفق ارائه کرد.

طرح دولت فرانسه تحت عنوان ”روابط بین المللی“ ارائه شد و طرح دولت کانادا ”اتحادیه ی مبادلات بین المللی“ نام داشت.

اهداف صندوق بین المللی پول

هدف اولیه تاسیس صندوق بین المللی پول عبارت بود از جلوگیری از برقراری مجدد محدودیت های بازرگانی بین المللی از یک طرف و ممانعت از نوسانات شدید نرخ مبادله به شکلی که در دوران بین دو جنگ جهانی شاهد آن بودیم.

طبق اساسنامه صندوق بین المللی پول سایر اهداف عبارتند از :

تقویت همکاریهای بین المللی از طریق فراهم ساختن امکانات مشورتی و همکاری اعضا درباره ی مسائل پولی بین المللی

تسهیل رشد متوازن تجارت بین المللی و از طریق کمک به افزایش سطح اشتغال و در آمد و توسعه ظرفیتهای تولید

تقویت ثبات ارزی و ترتیبات ارزی و اجتناب از تضعیف رقابتی ارزش پول ملی

تقویت نظام چند جانبه پرداختها برای معاملات جاری و یافتن راههای حذف محدودیتهای ارزی که مانع رشد تجارت جهانی می شود

تامین منابع مالی برای اعضا به طور موقت

یافتن راههایی برای کاهش دوره و میزان عدم توازن در پرداختها

مقرر صندوق در شهر واشنگتن پایتخت آمریکا است و اگر چه از موسسات وابسته به سازمان ملل متحد به شمار میاید ولی به موجب اساسنامه از استقلال کامل اداری برخوردار است.

عضویت

عضویت در صندوق بین المللی پول برای هر کشور عضو سازمان ملل که در مناسبات خارجی خود استقلال داشته و اساسنامه صندوق را پذیرفته باشد بلامانع است.

بانک جهانی (WB) :

بانک بین المللی ترمیم و توسعه که به بانک جهانی شهرت یافته است بزرگترین سازمان مالی بین المللی است که در زمینه تامین مالی توسعه اقتصادی کشورهای در حال رشد فعالیت می کند.

هدف اولیه از تاسیس بانک مزبور کمک مالی به بازسازی و ترمیم کشورهایی بود که در جنگ جهانی دوم خسارت دیده بودند.

اهداف اولیه این بانک طبق اساسنامه عبارت بودند از:

کمک به باز سازی و توسعه ی کشورهای عضو از طریق تسهیل سرمایه گذاریهای تولیدی در آن کشورها و باز سازی اقتصادکشورهایی که در خلال جنگ آسیب دیده یا از بین رفته اند. انطباق مجدد و هدایت تسهیلات و وسایل تولیدی با نیازها و احتیاجات زمان صلح و تشویق امر گسترش تسهیلات و منابع تولیدی در کشورهای در حال توسعه

اعطای وام به کشورهای عضو از منابع بانک

تشویق سرمایه گذاریهای خارجی در کشورهای عضو بانک از طریق تضمین اصل و بهره سرمایه گذاریها و مشارکت در اعطای وام و تسهیلات مالی مناسب

کمک به رشد متوازن و بلند مدت تجارت بین المللی و حفظ تعادل در موازنه پرداختها از طریق تشویق سرمایه گذاریهای بین المللی.

اعطای وام از سوی بانک مستلزم متقاعد شدن بانک به صرف وام جهت افزایش بهره‌وری کشور وام گیرنده و نیز اطمینان از توانایی باز پرداخت وام است.

شرایط عضویت:

اعضای اصلی بانک همان اعضای صندوق بین المللی پول هستند که عضویت بانک و اساسنامه آن را پذیرفته اند . عضویت در بانک برای همه اعضای صندوق بین المللی پول امکان پذیر است. شرایط عضویت را هیئت رئیسه بانک تعیین می کند.

مقدمه

در صدر اسلام نهادی به نام بانک وجود نداشته است. در قرآن کریم، احادیث پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) مطلبی پیرامون بانکداری اسلام وجود ندارد. چند آیه قرآن و تعدادی حدیث پیرامون دریافت و پرداخت وام، اعتبار، تسهیلات و کمک های بلاعوض وجود دارد. اگر این احادیث را با نهادهای فعلی مورد بررسی قرار دهیم، متوجه می شویم، کلیه احکامی که در صدر اسلام پیرامون مسائل پولی وجود داشته، قوانینی هستند که بر شرکت های سرمایه گذاری، فعال در بورس و بنگاههای خیریه انطباق دارد. همانطور که قبلاً گفته شد، بانکها ۱۰ وظیفه اصلی به شرح زیر دارند

۱. جمع آوری وجوه و سپرده های مشتریان و پرداخت مبالغ مربوط به صورت عندالمطالبه یا در سر رسید معین (در حوزه سپرده ها)

۲. اعطای اعتبار و وام به تجار و صاحبان صنایع و مشتریان

۳. انجام معاملات مربوط به ارز، اوراق بهادار، و سایر اسناد تجاری مانند سفته و برات

۴. نمایندگی مالی دولت و شهرداری ها

۵. تنزیل بروات تجاری

۶. تضمین و ارائه ضمانت نامه ها

۷. صدور تراولر چک ها مسافرتی و کارتهای اعتباری

۸. تامین منابع مالی تجارت خارجی

۹. حراست وجوه و سایر اشیاء مشتریان

۱۰. وصول مطالبات مشتریان و پرداخت چک ها آنها

همانطور که مشاهده می شود. وظیفه ۱ و ۲ و ۳ و ۵ و ۸ بگونه است که موضوع دریافت و پرداخت پول و در ازاء آن دریافت و پرداخت سود مطرح است.

مسئله مهم بانکداری اسلامی این است که چه قوانینی برای بانک تدوین شود تا با قوانین اسلامی در تضاد و تقابل نباشد.

هدف بانکداری اسلام

نخستین هدف نظام اقتصاد اسلامی ایجاد عدالت اجتماعی است، مهمترین نهاد اقتصادی هر جامعه بانکها هستند. از آنجایی که تعدادی از وظایف بانک ها با دریافت و پرداخت سود پول یا ربا درگیر است. لذا نظام اسلامی متعهد است بانکی به جامعه معرفی کند تا این بانک ضمن نداشتن مشکل دریافت و پرداخت ربا بتواند به عدالت اجتماعی کمک کند. قوانینی که بعنوان بانکداری اسلامی در کشور ایران پیاده شد، هر چند سعی در عدم دریافت و پرداخت ربا در فعالیت های روزمره خود نمود ولی نرخ سود های دو رقمی طی سالهای بعد از انقلاب اسلامی در بانکها نشان داده که بانکها در زمینه تأمین عدالت اجتماعی رفتاری معکوس اهداف انقلاب اسلامی داشته است. لذا قوانینی که برای بانکداری اسلام تدوین شده ، نمی تواند کلیه اهداف نظام اقتصاد اسلامی را تأمین کند. در نتیجه ضرورت تغییر اساسی در قوانین تدوین احساس می شود.

برای تغییر در قوانین شناخت وظایف بانک ها و احکام اسلامی پیرامون ربا ضرورت دارد.

قانون شریعت چیست؟

قانون شریعت عبارت است از مجموعه ای از آیات قرآن ، احادیث پیامبر اکرم (ص) ، ائمه معصومین (ع) و فتوای مراجع تقلید شیعه و مفتی های اهل سنت

آیات قرآن :

۱- سوره روم آیه ۳۹ ((وَ مَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَاً لِيَرْبُوْا فِيْ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ وَ مَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَوٰةٍ تُرِيدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ))

و آنچه می دهید از ربا تا اینکه بیفزاید در مالهای مردم ، بدانید که زیاد نمیشود آن مال نزد خدا و برکت در آن مال نیابد و آنچه میدهید از زکات که میخواهید ثواب خدا و رضای او را آنگروه زیاد کننده اند مال خود را.

۲- سوره بقره آیه ۲۷۵ ((اَلَّذِيْنَ يَّكُوْنُ الرَّبِّا لَّا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرَّبِّا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرَّبِّا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خَالِدُوْنَ))

آن کسانی که در دنیا ربا خورند بر نمی خیزند در آخرت مگر مثل برخاستن آن کسی که مصروع و بی عقل کرده است او را شیطان به تماس گرفتن با او این حالت برای این است که گفتند رباخواران: بیع مثل رباست و هر دو سوداگری و داد و ستد است! و حال آنکه نیست چنین بلکه خدا بیع را حلال کرده و ربا را حرام نموده پس به هر که برسد پند پروردگارش و باز ایستد از این کار از برای او خواهد بود آنچه گذشته است از ربا خواری او پیش از نهی از ربا و نازل شدن این آیه و آمدن حکم حرمت آن و کار او با خداست که به رحمت خود گذشته را ببخشد و هر که تجاوز کند و بعد از شنیدن نهی خدا از ربا باز مرتکب ربا شود پس آنها یاران آتشند که در آن همیشه خواهند بود.

۳- سوره بقره آیه ۲۷۶ ((يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ))

نقصان پذیرد به امر خدا مالی که در او رباست و زیاد کند مالی را که در او دادن صدقات است و خدا دوست ندارد هر کیفر پیشه گنهکار را.

۴- سوره بقره آیه ۲۷۸ ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ))

ای کسانی ایمان آورده اید بترسید از خدا و بگذرید از آنچه باقی مانده است از طلبتان که بابت ربا است اگر شما مومن هستید.

۵- سوره بقره آیه ۲۷۹ ((فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ))

پس اگر نمی کنید این کار را و دست از ربا نمی کشید اعلام کنید به جنگ با خدا و رسول خدا و اگر توبه کنید از ربا پس از برای شماست مایه و اصل اموال شما نه سود آن که ربا است، ظلم نکنید و مظلوم هم نشوید.

۶- سوره آل عمران آیه ۱۳۰ ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ))

ای مومنان! ربا را چندین و چند برابر (مگیرید و) مخورید، و از خدا بترسید، تا مگر به رستگاری دست یابید.

احادیث پیامبر اکرم (ص) در مورد ربا

ارسول اکرم (ص): روزگاری برسد که یکی نماند مگر آنکه ربا خورد و اگر نخورد اثری و غباری از آن به وی برسد. نهج الفصاحه حدیث ۲۳۶۵

رسول اکرم (ص): هر که ربا فراوان خورد سرانجام او به فقر و بی چیزی انجامد. نهج الفصاحه حدیث ۲۶۰۷

رسول اکرم (ص): خداوند ربا خوار و ربا ده و نویسنده سند آن و شاهد معامله اش را لعنت نماید. نهج الفصاحه حدیث ۲۲۳۱

پیغمبر اکرم (ص) فرمود: کسی که ربا بخورد خداوند شکمش را به مقدار آنچه خورده از آتش پر میکند، پس اگر از ربا مالی را به دست آورد عملش را نمی پذیرد و همیشه مورد لعن خدا و ملائکه است مادامی که قیراطی از مال ربایی نزدش باشد. مستدرک الوسائل

حضرت محمد (ص) فرمودند: در شب معراج جماعتی را دیدم که هرگاه یکی از ایشان میخواست برخیزد از بزرگی شکمش نمی توانست. از جبرئیل پرسیدم اینها چه کسانی اند؟ گفت رباخوارانند که روز قیامت بر نمی خیزند مگر مانند جن زده ها، ناگاه ایشان را بر راه آل فرعون دیدم که بامداد و شامگاه آتش بر ایشان عرضه داشته میشود و می گویند خداوندا چه وقت قیامت برپا میشود (بدیهی است که مراد از آتش در اینجا عذاب برزخی است) مستدرک الوسائل کتاب تجارت باب ۱ صفحه ۴۷۸

حضرت محمد (ص): هرگاه امت من رباخوار شوند به زلزله و فرورفتن در زمین مبتلا میشوند. مستدرک الوسائل

حضرت محمد (ص): هر که ربا خورد خداوند به مقدار آن شکم او را از آتش جهنم پر میکند، و اگر با آن پول مالی به دست آورد خداوند از عمل او چیزی قبول نمیکند و تا آن مال با اوست همیشه در لعنت خدا و فرشتگان میباشد. جامع الاخبار صفحه ۱۶۹

حضرت محمد (ص): بدترین کسب ها کسب ربا است. جامع الاخبار صفحه ۱۶۹

حضرت محمد (ص): خداوند عزوجل به ربا خوار و ربا دهنده و نویسنده و شاهدینش لعنت کرده است. سفینه البحار جلد ۱ صفحه ۵۰۷

احادیث ائمه معصومین (ع)

امیر المومنین (ع) : هرکس ربا بخورد خداوند پر کند شکم او را از آتش جهنم به قدر آنچه که خورده و اگر به دست بیاورد از مال ربا ثروتی و از آن در راه خدا انفاق کند خداوند قبول نفرماید چیزی از عبادات و اعمال خیری را که میکند و او همیشه در لعنت خدا و فرشتگان میباشد. تفسیر جامع جلد ۱ صفحه ۳۹۳

حضرت باقر (ع) فرمودند : بدترین کسبها ، معامله ربایی است . وسائل الشیعه

امام صادق (ع) : خوردن یک درهم ربا سخت تر و شدیدتر است در نزد خداوند از هفتاد مرتبه زنا کردن با محارم خود. تفسیر جامع جلد ۱ صفحه ۳۹۳

زراره گوید به حضرت صادق (ع) عرض کردم اینکه خداوند در قرآن مجید میفرماید : خداوند کم میگرداند و برکت را میبرد از مال ربایی و صدقات را زیاد میکند ، در حالی که کسی را می بینیم که ربا می خورد و مالش هم زیاد میشود ، آن حضرت فرمود : کدام کم شدن و بی برکتی بدتر از این است که یک درهم ربا ، دین خورنده اش را از بین میبرد و اگر هم از گناه خود توبه نماید ، مالش رفته و گدا میشود. وسائل الشیعه

طبق شریعت (قوانین اسلامی) هر سودی که در معاملات خرید و فروش پول با پول نوعی ربا محسوب شده و این نوع بهره در شریعت مجاز نمی باشد. بهره می بایست تنها از طریق بازرگانی مشروع و گردش پول در سرمایه گذاری و معاملات کسب گردد. سرمایه گذاری در شرکتهای مربوط به مشروبات الکلی، قمارخانه ، دخانیات و فحشاء اکیداً مجاز نمی باشد . مدل تامین مالی اسلامی براساس تقسیم ریسک انجام می پذیرد. مشتری و بانک در ریسک هرگونه سرمایه گذاری براساس شرایط فوق مورد موافقت شریک شرکت و یا بانک سرمایه گذار بوده و در واقع سرمایه گذار در سود و زیان سرمایه و مشارکت سهیم بوده و هرگونه سودی را می بایست بین مشتری و بانک تقسیم گردد.

چرا بهره در اسلام حرام است ؟

در دوران حضرت محمد (ص) بسیاری از مردم پولهای زیادی را از طریق قرض پول (رباخواری) با نرخ بهره باجگیرانه به جیب می زدند. در نتیجه پرداخت بهره بعنوان یک بی عدالتی ممنوع گردید. اسلام می آموزد که پول می بایست در راهی مثمرتر بکار گرفته شود. شما نمی توانید از پول ، پول بسازید . شما می توانید سرمایه را از طریق بازرگانی مشروع در کالا و اقلام تولید نمایید اما می بایست در خطر و منافع آن سهیم گردید

بانکداری اسلامی وملاکهای آن:

تجارت در شریعت (خرید و فروش در اسلام) می بایست از سه ملاک برخوردار باشند:

الف-هیچگونه بهره (نزول)به آن تعلق نمیگیرد.

ب - معاملات نمی توانند در زمینه هائی همانند قماربازی ، مشروب خواری ، خوک و یا فحشاء انجام شود..

ج - معاملات نمی تواند بعنوان یک قرارداد قماری قلمداد گردد و یا قراردادی که سطح ریسک آن بالا باشد و این معاملات و خرید و فروش می توانند در مورد مسلمان و یا غیرمسلمان بکارگرفته شود.

عقود مختلف دربانکداری اسلامی:

عمومی ترین مفاهیم مورد استفاده بانکداری اسلامی شامل مضاربه (تقسیم سود)، ودیعه (به امانت گذاردن)، مشارکت (سرمایه گذاری مشترک)، مرابحه (قرارداد مبتنی بر قیمت تمام شده) و اجازه به شرط تملیک (لیزینگ) است.

۱-ودیعه:

در عقد ودیعه بانک به عنوان یک محافظ و معتمد برای سپرده گذاری در نظر گرفته می شود. در بانکداری اسلامی هر شخص می تواند پول خود را به صورت ودیعه نزد بانک به امانت بسپارد و هر گاه که خواست می تواند آن را بدون کم و کاست دریافت کند.. به این سپرده سودی تعلق نمی گیرد و در مقابل بانک با صلاح دید خود صاحب سپرده براساس میزان استفاده از سپرده هدیه ای تقدیم می کند..

البته پرداخت این هدیه از سوی بانک نیز هیچگاه تضمین نمی شود اما بانک تلاش می کند برای پاداش دادن به سپرده گذار براساس طول یک دوره سپرده گذاری هدیه ای به وی بدهد..

۲-مرابحه:

مرابحه از نظر لغوی به معنی توافق دوطرفه برای سود یک معامله است.

مرابحه قراردادی است که براساس آن فروشنده هزینه و سود مورد انتظار خود را اعلام می کند. بانکداری اسلامی این نوع قرارداد را به عنوان یکی از تکنیک های کاری خود پذیرفته است.

به عنوان یک تکنیک مالی مشتری از بانک درخواست می‌کند که یک کالای مشخص را برای وی خریداری کند و بانک با اعلام میزان سود علاوه بر هزینه خرید به مشتری این کار را انجام می‌دهد.

۳- مضاربه:

نمونه‌ای از شراکت در استفاده از منابع مالی است که یک طرف مسوول تامین سرمایه و یک طرف وظیفه انجام کار، تخصص و مدیریت را برعهده می‌گیرد. هرگونه منفعت به دست آمده براساس یک توافق قبلی بین طرفین تقسیم می‌شود در صورتی که هرگونه زیان تنها متوجه تامین‌کننده سرمایه است.

در این حالت بابت زیان شرکت و عامل اجرای پروژه خسارتی پرداخت نمی‌شود. در این عقد به وام‌دهنده رب‌المال و به وام‌گیرنده مضاربه می‌گویند. در بانکداری اسلامی تمامی سرمایه توسط بانک پرداخت می‌شود و اجرای تجارت و مدیریت آن برعهده طرف مقابل است.

در مضاربه هیچ‌گونه زبانی تقسیم نمی‌شود. بانک در واقع صاحب دارایی است و عامل اجرایی به عنوان کارگر و یا کارگزار وی محسوب می‌شود.

تقسیم سود بیشتر همانند عقد مشارکت تقسیم می‌شود.

در مضاربه صاحب سرمایه حق مداخله در مدیریت و تجارت را ندارد مسوولیت این مهم برعهده عامل این پروژه است. مهم‌ترین ویژگی مضاربه امکان توافق بر سر تقسیم سود به هر نسبت بین طرفین است. مضاربه می‌تواند به صورت انفرادی و یا گروهی اجرا شود.

۴- اجاره:

معنی تکنیکی اجاره فروش یک حق عمری و رقبی معین در مقابل دریافت پاداشی معین است. عموماً برای اجیر کردن و به خدمت گرفتن مورد استفاده قرار می‌گیرد، اجاره همچنین برای در اختیار گرفتن یک زمین در مقابل پرداخت اجاره بهای ثابت به صورت نقدی به کار گرفته می‌شود.

بانک براساس قراردادی ساختمان، لوازم و امکاناتی مشابه را در ازای یک اجاره بهای توافقی به مشتری اجاره می‌دهد. اجاره‌بها ثابت بوده آنچنانکه بانک مبلغ سرمایه‌گذاری اصلی به علاوه سود آن را کسب خواهد کرد...

۵- لیزینگ:

لیزینگ یکی از شیوه‌های قانونمند کسب درآمد براساس قوانین اسلامی است. در این شیوه یک دارایی واقعی مانند دستگاه، اتومبیل، کشتی و یا یک خانه می‌تواند از سوی موجر به مستاجر برای دوره معین در قبال قیمت معین اجاره داده شود. هزینه و منفعت در این معامله به صورت روشن و آشکار در قالب قرارداد اجاره قید می‌شود.

براساس قرارداد اجاره یا لیزینگ یک بانک اسلامی یک دارایی را براساس مشخصات و خواسته‌های مشتری خریداری می‌کند و آن را با توافق طرفین ضمن تعیین مدت اجاره و میزان اجاره به مشتری اجاره می‌دهد. مشخصات و طبیعت دارایی مورد اجاره نیز به هنگام تعیین اجاره و زمان اجاره مورد نظر قرار می‌گیرد. در طول مدت لیزینگ مالکیت دارایی در اختیار اجاره دهنده (بانک) است.

بانک این حق را دارد که این مالکیت را به اجاره‌کننده (مستاجر) انتقال دهد. در پایان مدت اجاره دارایی مجدداً به بانک تحویل داده می‌شود.

۶- اجاره به شرط تملیک:

توافق خرید اجاره یکی از این نمونه‌ها است. براساس این توافق که به اجاره به شرط تملیک، فروش اقساطی یا «اجاره و الاقتناء» نیز معروف است، مورد اجاره در پایان دوره لیزینگ به تملک مستاجر در می‌آید و مبالغ پرداختی اقساط به جای اجاره (سود سرمایه) و همچنین اصل سرمایه محسوب شده و در پایان، مالکیت اجاره‌دهنده (بانک) سلب می‌شود. از این روش عمدتاً برای خرید منزل و اتومبیل استفاده می‌شود.

۷- قرض الحسنه:

قرض الحسنه یک وام با فضیلت است. وام قرض الحسنه با شرط اینکه در پایان دوره به هیچ عنوان مبلغی به آن اضافه نشود، پرداخت می‌شود. این وام بدون بهره برای اهداف خیریه یا برطرف کردن نیازهای سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت اعطا می‌شود. قرض گیرنده موظف است که تنها اصل مبلغ وام را بازگرداند. این وام فقط مخصوص افراد نیازمند است و پاداش پرداخت این وام نزد خداوند است. بانک‌های اسلامی در ارائه این وام به روش‌های مختلفی عمل می‌کنند. برخی از این بانک‌ها وام قرض الحسنه را صرفاً برای سرمایه‌گذاری در خود بانک به متقاضیان ارائه می‌دهند. برخی دیگر به همه مشتریان این وام را پرداخت می‌کنند.

برخی از بانک‌ها این وام را صرفاً به دانشجویان نیازمند و دیگر بخش‌های اقتصادی ضعیف جامعه می‌دهند. تولیدکنندگان کوچک، کشاورزان و شرکت‌هایی که قادر نیستند از منابع دیگر نقدینگی مورد نیاز خود را تأمین کنند از متقاضیان این وام‌ها هستند..

کلام آخر:

آنچه در بانکداری اسلامی مد نظر است کارآمدی بانکداری بدون ربا در ایجاد عدالت اجتماعی است.

بانکداری اسلامی بایستی اولین هدف نظام اقتصاد اسلام را که عدالت اجتماعی است تأمین کند..

پول شوئی و اثرات آن بر اقتصاد

مقدمه

درآمد ها و پول هایی که مردم از طریق کار و تلاش بدست می آورند به آن پول تمیز گفته می شود.

درآمدها و پول هایی که از راههای نامشروع و غیر قانونی کسب می شود به آن پول کثیف گفته می شود.

وقتی یک نفر پول کثیف را صرف کار مشروع و قانونی کند. در اینصورت این فرد پول کثیف را به پول تمیز تبدیل کرده است. به این اقدام پولشوئی گفته می شود.

هر چند لغت پول شوئی اخیراً وارد ادبیات اقتصادی شده است ولی فساد مالی ، اقتصادی و جنایت پدیده اجتماعی می باشد، که عمر آن به قدمت بشر می رسد. در آثار بسیاری از مورخین می توان سابقه تطهیر پول را از گذشته های دور برداشت نمود. مخفی کردن دارایی ها، جا به جایی ثروت از طرف بازرگانان بصورت غیر قانونی، انتقال مالکیت یک قطعه زمین تحت عنوان هبه از طرف فروشنده و پرداخت هدایا از طرف خریدار برای زمین هایی که حق خرید و فروش از آنان سلب شده باشد، از جمله سوابقی است که در تاریخ ثبت شده است .

گفته می شود این اصطلاح از مالکیت مافیا بر دستگاه های لباسشویی سکه ای در آمریکا گرفته شده است در دهه ۱۹۲۰ گانگسترها مبالغ هنگفتی به صورت نقد از راه اخاذی ، فحشا ، قمار ، قاچاق ، مشروبات الکلی و ... به دست می

آوردند. برای خرج این مبالغ و تبدیل آن به خانه ، اتومبیل یا هر وسیله ای دیگر ، ناچار بودند منبعی برای وجوه غیر قانونی خود معرفی کنند. یکی از راه های رسیدن به این هدف، این بود که آنها ابتدا یک دستگاه رختشویی سکه ای می خریدند و خود را رختشور و متصدی دستگاه عنوان می کردند. آنها درآمدهای نامشروع و پول های نقدی که از طریق دستگاههای رختشویی سکه ای کسب می کردند، با هم مخلوط می کردند. با این کار آنها عایدات غیرقانونی خود با عایدات قانونی مخلوط می کردند و سپس آنرا قانونی و مشروع جلوه می دادند. لذا کل درآمد کسب شده آنها بعد از پرداخت مالیات بعنوان دارایی مشروع و قانونی قلمداد می کردند و می توانستند ، کالا یا دارائی های مورد نظر خود را بصورت قانونی خریداری کنند.

دستگاه های رختشویی سکه ای به این دلیل انتخاب شدند که از طریق این دستگاهها روزانه وجوه نقد زیادی کسب می شد و حساسیتی هم بر نمی انگیخت .

برای نخستین بار واژه پولشویی در قضیه واترگیت در سال ۱۹۷۳ در آمریکا مطرح و وارد مطبوعات شد. در سال ۱۹۸۲ ، واژه پولشویی بعنوان یک جرم وارد متون قضایی و حقوقی آمریکا شد .

تعریف پول شویی

پول شویی فعالیتی غیر قانونی است که طی انجام آن ، عواید و درآمدهای ناشی از اعمال خلاف قانون ، مشروعیت می یابد. به عبارت دیگر پولهای کثیف ناشی از اعمال خلاف قانون به پولهای تمیز تبدیل گردیده و در بدنه ی اقتصاد جایگزین می شوند.

پول شویی معادل فارسی ((money laundering)) می باشد.

پول کثیف معادل فارسی ((dirty money)) می باشد.

انواع پول کثیف:

چنانچه پول کسب شده ناشی از قاچاق و فرار مالیاتی باشد، به آن «پول سیاه» گفته می شود. چنانچه منشاء آن ، رشوه و فساد مالی باشد «پول خاکستری»

و اگر از طریق تجارت مواد مخدر و فحشا بدست آمده باشد «پول کثیف» می باشد.

معمولاً پول شویی را به معنای قانونی کردن درآمدهای غیر قانونی، مشروع کردن پول های نامشروع، یا تطهیر پول های حرام تعریف نموده اند. اما واقعیت این است که قانونی شدن یا مشروع بودن هر درآمدی از نظر اقتصادی، نه تنها نباید ضرری به اقتصاد یک کشور بزند، بلکه باید به عنوان عنصر موثر در رشد و توسعه اقتصادی ایفای نقش کند.

در عملیات پول شویی به عنوان یک عملیات مجرمانه مالی، درآمدهایی که حاصل فعالیت ها غیر قانونی است به گونه ای با درآمدهای حاصل از فعالیت های قانونی در می آمیزد که تفکیک آنها از یکدیگر ممکن نیست و می توان از این درآمدهای غیر قانونی با حداقل ریسک برای فعالیت های دیگری در آینده استفاده کرد.

اصطلاحات بانکداری

حال که با مبانی، وظایف و سیر تحول پول آشنا شدیم در این بخش مناسب دیده شد تا برخی از مفاهیم اصطلاحات اساسی رایج در بانکداری توضیحات مختصر ارائه شود.

در اقتصاد و نظام بانکداری سپرده های مردم نزد بانکها به اشکال مختلف قابل تقسیم بندی است:

الف) سپرده های دیداری قابل انتقال با چک (Sight Deposit)

ب) سپرده های پس انداز (Saving Deposit) و سپرده های مدت دار (Time Deposht)

سپرده های دیداری فرق عمده ای با اسکناس و مسکوک ندارد. اما سپرده های پس انداز و مدت دار از درجه تقدینگی (Liquidity) پایین تری برخوردار بوده و در مقایسه با سپرده های دیداری به سهولت نمی توانند جانشین اسکناس و مسکوک شوند.

از اینرو سپرده های پس انداز و مدت دار را « شبه پول » (Near Money) می نامند.

ذیلاً روابط مربوط به موارد گفته شده فوق ارائه می گردد:

سپرده های دیداری مردم نزد بانکها + اسکناس و مسکوک در دست افراد = حجم پول در گردش

اسکناس و مسکوک نزد بانکها - کل اسکناس و مسکوک منتشر شده = اسکناس و مسکوک در دست افراد

Jozvebama.ir

سپرده های مدت دار مردم نزدبانکها + سپرده های پس انداز مردم نزد بانکها = شبه پول

میزان شبه پول + حجم پول در گردش = نقدینگی بخش خصوصی

البته نقدینگی بخش خصوصی را نباید بانقدینگی بانکها اشتباه کرده نقدینگی بانکها ، ذخیره هائییست که هر بانک بصورت نقد نگه می دارد تا بتواند پاسخگوی درخواست اسکناس از سوی صاحبان سپرده باشد . بعبارت دیگر بدین معنی است که هر بانک و یانظام بانکی چه نسبتی از سپرده های را باید بصورت نقد نگاه دارند . لذا بانکها علاوه بر ذخیره قانونی نزد بانک مرکزی ، ذخیره در گردش و یا انواع داراییهای نقد نزد یکدیگر نگاه می دارند .

اما نقدینگی بخش خصوصی معادل مجموع پول و شبه پول است . این مقوله از مهمترین عواملی است که مورد توجه مقامات پولی مملکت است . زیرا افزایش و کاهش آن همراه با سرعت گردش پول از جمله عواملی هستند که در سطح عمومی قیمت ها و در نتیجه در تغییرات ارزش پول تأثیر مستقیم دارند .

لذا علاوه بر روابط فوق یکی از روابط مهم و کاربردی مقوله « سرعت گردش پول » می باشد که عبارت است از تعداد دفعاتی که یک واحد پول در طی سال دست به دست می شود و بصورت ذیل محاسبه می شود .

تولید ناخالص ملی

سرعت گردش پول = -----

نقدینگی بخش خصوصی

عوامل موثر در سرعت گردش پول :

سرعت گردش پول بستگی به پنج عامل زیر دارد:

الف) تواتر معاملات : هر چند تعداد دفعات دریافتها و پرداختها زیادتر شود سرعت گردش پول بیشتر است .

ب) حجم داد و ستد : اگر تجارت داخلی و بین المللی یک کشور افزایش یابد لاجرم مقدار معاملات نیز بالا خواهد رفت و در نتیجه سرعت گردش پول افزایش خواهد یافت.

ج) شرایط اقتصادی : در دوران رونق سرعت گردش پول افزایش و در دوران رکود و کساد سرعت گردش پول کاهش می یابد .

د) ارزش پول : در شرایط تورمی ارزش پول تنزل می یابد در نتیجه مردم مایل نیستند پول را نزد خودشان نگهدارند و ترجیح می دهند که به محض دریافت پول آنرا به مصرف برسانند و لذا در این وضعیت سرعت گردش پول افزایش می یابد و برعکس در شرایط رکودی با افزایش ارزش پول و حفظ و ذخیره پول توسط مردم و بالطبع کاهش حجم معاملات ، سرعت گردش پول کاهش می یابد .

ه) شرایط اعتبار و وام دهی : سرعت گردش پول همراه با تسهیل شرایط اعطای وام و اعتبار بیشتر می شود و با تحدید و کنترل آن کاهش می یابد .

شاخص قیمت

شاخص قیمت یا شاخص بها متغیری در اقتصاد است که تحولات قیمت را بر مبنای یک سال پایه نشان می دهد.

شاخص قیمت به طرق گوناگون محاسبه می گردد که بسته به طریقه محاسبه آن به دسته های زیر تقسیم می گردد:

شاخص قیمت مصرف کننده (cpi)

همان شاخص تورم مصرف کننده است. این شاخص تغییرات قیمت کالاها و خدمات در سطح مصرف کننده نهایی را برای سبد مشخصی از کالاها و خدمات را اندازه گیری می کند

این شاخص در واقع قیمت کالاها و خدمات در سبد تعریف شده را نسبت به قیمت آن ها در یک سال پایه مقایسه می کند. رقم شاخص برای سال پایه ۱۰۰ تعریف شده است. فرض کنید عدد شاخص در سال ۱۳۹۴ برابر با ۱۳۰ است . این به این معنی است که تورم در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال پایه (مثلا سال ۱۳۹۰) ۳۰ درصد رشد کرده است.

شاخص قیمت تولید کننده : (ppi)

این شاخص نشان دهنده نرخ تورم در قیمت ها است، با این تفاوت که سبد این شاخص تنها مربوط به هزینه های تولید توسط کارخانجات است .

در حقیقت این شاخص به میزان سنجیده شده قیمت متوسط سبد ثابتی از هزینه های تولیدکننده در روند تولید، در مقایسه با دوره مشابه گذشته اطلاق می شود . هرچه درصد این شاخص نسبت به دوره گذشته در دوره قبل افزایش یابد،

موجب افزایش تورم و در نتیجه افت ارزش سهام شرکت‌های صنعتی و ارزش ارز آن کشور در مقابل دیگر کشورها خواهد شد

تورم :

تورم (به انگلیسی: Inflation) از نظر علم اقتصاد اشاره به افزایش سطح عمومی تولید پول، درآمدهای پولی و یا قیمت است. تورم عموماً به معنی افزایش غیرمتناسب سطح عمومی قیمت در نظر گرفته می‌شود. تورم، روند فزاینده و نامنظم افزایش قیمت‌ها در اقتصاد است. هر چند طبق تئوری‌های مختلف، تعاریف متفاوتی از تورم صورت می‌گیرد، اما، تمامی آنها به روند فزاینده و نامنظم افزایش در قیمت‌ها اشاره دارند. مفهوم امروزی تورم، در قرن نوزدهم میلادی متداول شد. قبل از آن، مفهوم دیگری از تورم وجود داشت که جهت نشان دادن افزایش حجم اسکناس‌های غیرقابل تبدیل به طلا به کار برده می‌شد.

نرخ تورم برابر است با تغییر در یک شاخص قیمت که معمولاً شاخص قیمت مصرف کننده است.

تعریف تورم دلالت بر وضعیتی دارد که در آن تقاضای پولی برای محصول نسبت به تولید رشد می‌کند، وضعیتی که، در غیاب کنترلی موثر، به صورت افزایش قیمت یک واحد از کالای تولید شده آشکار می‌شود. تورم معمولاً با افزایش واقعی یا بالقوه‌ی سطح عمومی قیمت‌ها، یا به سخن دیگر، با کاهش قوه‌ی خرید واحد پولی همراه است. در بعضی مواقع تورم زمانی به وجود می‌آید که سطح عمومی قیمت‌ها به میزانی که افزایش در بازدهی عوامل و فرایند‌های اقتصادی ایجاب می‌کنند تنزل نیابد. تورم آن طور که معمولاً فهمیده می‌شود، رابطه‌ای با افزایش نامعمول قیمت‌ها دارد.^۱

- زمانی که اقتصاددانان درباره تورم صحبت می‌کنند، به رشد سطح عمومی قیمت‌ها اشاره دارند؛ تورم یعنی باید برای خرید کالاها و خدمات، پول بیشتری پرداخت شود.^۱

انواع تورم :

تورم حاد

اغلب تعیین درجه یا میزان تورم مفید واقع می‌شود. بدین ترتیب «تورم حاد» (برخی اوقات تورم مهارناپذیر) واژه‌ای است که درباره‌ی تجاری‌چون تجربه‌ی آلمان در سال‌های ۱۹۱۹-۲۳ بکار می‌رود. می‌توان تورم حاد را وضعیتی تعریف کرد که در آن افزایش مدام قیمت‌ها انتظار افزایش باز هم بیش تر را پیش می‌آورد به نحوی که جوش و خروش برای کالاها وضعیتی را پدید می‌آورد که پایان آن سقوط کامل پول است، در حالت تورم حاد سرعت گردش پول نقش

مهمی ایفا می کند و به آن چنان سطحی ارتقا می یابد که واحد پول نخست نقش خود را به صورت ذخیره ساز ارزش و بالاخره ضابطه ی تعیین ارزش و واسطه ی مبادله از دست می دهد. «تورم خزنده» از سوی دیگر، افزایش تدریجی اما دائمی هزینه ها و قیمت ها را می نمایاند که کم و بیش به وسیله ی سیاست های پولی و مالی با آن برخورد می شود.

تورم آشکار و نهان

تجربه ی کنترل های فوری که معمولاً در زمان جنگ و نیز بلافاصله بعد از آن اعمال می شوند، منجر به ایجاد تمایز بین «تورم نهان» و «تورم آشکار» شده است. بدین ترتیب «مشخصه ی وضعیت تورم نهان این است که قیمت ها و احتمالاً نیز حقوق ها از طریق اعمال کنترل های مستقیم ثبت می شوند، حال آن که در وضعیت تورم آشکار چنین کنترل هایی اعمال نمی شود.

ریشه های تورم

دیدگاه کینز دو دلیل عمده برای تورم ذکر می کند: کاهش عرضه کل و یا افزایش تقاضای کل. دیدگاه پول گرایان رشد عرضه پول مازاد بر رشد اقتصادی را عمده ترین دلیل تورم می داند. به عبارت دیگر، تورم، تناسب نداشتن حجم پول در گردش، با عرضه خدمات و کالاهاست. تقریباً تمام اقتصاددانان بر این نکته توافق دارند که تورم پایدار و درازمدت، ریشه ای جز عرضه پول و افزایش نقدینگی ندارد. هر چه میزان تورم بیش تر شود، قدرت خرید یک واحد پول کم تر می گردد.

پیامدهای تورم

تورم از جمله پدیده هایی است که می تواند آثار و تبعاتی مثبت و منفی به دنبال داشته باشد و مهمترین اثر آن توزیعی است به نحوی که به نفع گروه های پردرآمد و به ضرر گروه های فقیر و کم درآمد و حقوق بگیر است. به عبارت دیگر تورم به افراد دارای درآمدهای پولی ثابت، ضرر می زند و از قدرت خرید آنان می کاهد و در مقابل، به نفع اغلب کسانی تمام می شود که درآمدهای پولی متغیر دارند. گزارش مرکز پژوهش های مجلس تصریح می کند: تورم همچنین هزینه های عمومی دولت را افزایش داده و در نتیجه دولت را مجبور به کسب درآمد بیش تر یا استقراض از بانک مرکزی می کند که در هر دو حالت ضربات جبران ناپذیری را به اقتصاد کشور وارد می کند. این گزارش در ادامه به طرح راهکارهای مبارزه با تورم پرداخته و تاکید می کند که حل معضل تورم در کشور کار خیلی پیچیده ای نیست و کافی است ریشه های تورم، که قابل شناسایی نیز هستند، به گونه ای از میان برداشته شوند.

آثار سیاسی و اجتماعی تورم

علاوه بر آثار اقتصادی، تورم بر ساختار اقتصاد و متغیرهای کلان اقتصادی تأثیرگذار است. تورم، در عصر حاضر، ابعاد اجتماعی و سیاسی گسترده‌ای پیدا کرده است. دلیل این مسئله، ارتباط تنگاتنگ تورم با زندگی افراد جامعه است. علاوه بر آن، ثبات سیاسی و اقتصادی یک کشور از طریق شاخص‌های متفاوتی سنجیده می‌شود که تورم از جمله آنهاست. شعار بسیاری از نامزدهای ریاست جمهوری در کشورهای در حال توسعه، کنترل و پایین آوردن روند رشد قیمت‌هاست. از این‌رو، تورم را می‌توان که یکی از پیچیده‌ترین، مهم‌ترین و حساس‌ترین مقولات اقتصادی و اجتماعی عصر حاضر دانست و بررسی و تحلیل آن، می‌تواند نقش بسزایی در تحلیل و تبیین مسائل اقتصادی داشته باشد.

انتظارات تورمی

اگر مردم بر اساس تجربیات گذشته خود و یا بر مبنای مشاهدات بازار پیش بینی کنند که در آینده نزدیک قیمت‌ها رو به افزایش خواهد بود، میزان هزینه و خریدهای خود را افزایش می‌دهند. از طرف دیگر تولید کنندگان و فروشندگان از فروش و عرضه کالاها خود به امید افزایش قیمت در آینده خودداری می‌کنند، بدیهی است در این صورت با این سیاست، عرضه و تقاضا اثر مستقیم بر قیمت‌ها خواهد داشت و موجب افزایش تورم می‌گردد.

نرخ ارز و تورم

اثر تغییرات نرخ ارز بر سطح قیمت‌ها و تورم متأثر از سیاست‌های اقتصادی کلان کشور است. اگر افزایش نرخ ارز توأم با اجرای سیاست‌های انبساطی مالی و پولی باشد، موجب تشدید و فشار تورم خواهد شد و چنانچه افزایش نرخ ارز با اجرای سیاست‌های انقباضی مالی و پولی همراه باشد، آثار قابل ملاحظه‌ای بر تورم و نیز بر سطح عمومی قیمت‌ها نخواهد داشت. اما اعمال سیاست یکسان سازی هم بر تورم و هم بر سطح عمومی قیمت‌ها تأثیر گذار است.

نرخ بهره و تورم

رابطه مشهور فیشر میان نرخ بهره حقیقی، نرخ بهره اسمی و نرخ تورم برقرار است:

$$\text{نرخ بهره اسمی} = \text{نرخ بهره حقیقی} + \text{نرخ تورم}$$

یا

$$\text{نرخ بهره حقیقی} = \text{نرخ بهره اسمی} - \text{نرخ تورم}$$

منظور از نرخ بهره حقیقی، نرخ بهره‌ای است که با در نظر گرفتن اثر تورم بر کاهش ارزش سرمایه مالی به دست می‌آید؛ یعنی میزان رشد قدرت خرید سرمایه مالی، با توجه به افزایش سطح قیمت‌ها. به عنوان مثال اگر نرخ بهره اسمی ۱۴ درصد و نرخ تورم ۲۶ درصد باشد، نرخ بهره حقیقی برابر $12 = 14 - 26$ درصد است. یعنی با وجود تعلق گرفتن نرخ بهره اسمی ۱۴ درصد به سرمایه، به علت کاهش قدرت خرید سرمایه به میزان ۲۶ درصد بر اثر تورم، رشد ارزش حقیقی سرمایه ۱۲- درصد خواهد بود.

آن چه که میزان عرضه و تقاضای سرمایه مالی را تعیین می‌کند «نرخ بهره حقیقی» است. به این معنی که سپرده‌گذار و متقاضی تسهیلات تصمیم‌گیری‌های خود در مورد میزان سپرده‌گذاری یا دریافت تسهیلات را با توجه به این متغیر انجام می‌دهد؛ و نه متغیر نرخ بهره اسمی.

بورس اوراق بهادار :

الف - تاریخچه بورس دنیا:

در قرن پانزدهم میلادی، بازرگانان و صرافان بلژیکی در شهر "بورژ" در مقابل خانه مردی به نام "فن در بورزه" (واندر بورس) جمع می‌شدند و به داد و ستد می‌پرداختند. بدین ترتیب نام فعالیتی که بعدها یعنی در سال ۱۴۶۰ بازار متشکلی را شامل گشت از اسم آن مرد بلژیکی گرفته شد.

اولین بورس اوراق بهادار در دنیا در شهر آمستردام و توسط اولین شرکت چند ملیتی به نام «کمپانی هند شرقی هلند» پدیدار شد. به همین نحو، شرکت «کمپانی هند شرقی هلند» اولین شرکتی بود که سهام منتشر کرد. شرکت «کمپانی هند شرقی هلند» از سلسله عواملی برای نیل به موفقیت برخوردار بود: ۵۰ هزار نفر کارمند غیر نظامی با ارتش خصوصی مشتمل بر ۴۰ نوجنگی، ۳۰ نفر ملوان و ۱۰ هزار خدمه و البته گردش فزاینده سود. این شرکت با وجود بازاری برای سهام و اوراق قرضه خود، احتمالاً قویترین اقتصاد در تاریخ جهان را داشته است. کلید موفقیت این شرکت در حقیقت حضور «عموم» در مالکیت آن بوده است.

با توجه به تشکیل بورس اوراق بهادار لندن قبل از قرن ۱۹، تا سال ۱۸۰۱ هیچگونه مقررات یا عضویت رسمی در بورس اوراق بهادار لندن مشاهده نشد. در حالی که بزرگترین گام‌های تغییر در تاریخ دنیا به وقوع می‌پیوست، هنوز تعدادی اعتقاد داشتند که خرید و فروش سهام امری غیر اخلاقی و شیطانی محسوب می‌شود.

هم زمان با انتشار فهرست ابزارهای مالی در قهوه‌خانه ای در لندن، کارگزاران سهام در زیر درختی در خیابان «وال استریت» نیویورک جهت دادوستد سهام، نشست ترتیب دادند. وال استریت، یک دیوار مستحکم در نیویورک بود که به

هرعلتی توسط هلندیان بنا شده بود. در سال ۱۷۹۲، ۲۴ کارگزار سهام قراردادی را امضا نمودند که بعدها «هیأت سهام و بورس نیویورک»- شرکتی که بعدها به بورس اوراق بهادار نیویورک (NYSE) تبدیل شد- جایگزین آن گردید.

قرار داد «باتن وود (Buttonwood)» نه تنها پیدایش بورس اوراق بهادار نیویورک را باعث گردید بلکه شاهد انکار ناپذیری مبنی بر توسعه ایالات متحده و تبدیل آن به یک ابرقدرت اقتصادی محسوب شد. جالب است که وال استریت در کنار دیگر سمبل ایالات متحده یعنی آسمان خراش ها ، به عنوان نماد قدرت و پول این کشور به شمار می رود.

امروزه نقش بورس های اوراق بهادار در اقتصاد جهان غیرقابل انکارند. شاید محققین نیز هیچگاه تصور نمی کردند که کاری که شرکتی در ۴۰۰ سال پیش ابداع نمود، سراسر دنیا را دربرگیرد. (ترجمه و تهیه: کریم کریمی، کارشناس مسئول امور بین الملل، سازمان بورس و اوراق بهادار)

ب- تاریخچه بورس ایران:

بورس اوراق بهادار تهران در بهمن ماه سال ۱۳۴۶ بر پایه قانون مصوب اردیبهشت ماه ۱۳۴۵ تأسیس شد. دوران فعالیت بورس اوراق بهادار را می توان به چهار دوره تقسیم کرد: دوره نخست (۱۳۵۷-۱۳۴۶)، دوره دوم (۱۳۶۷-۱۳۵۸)، دوره سوم (۱۳۸۳-۱۳۶۸) و دوره چهارم (از ۱۳۸۴ تاکنون).

اما ریشه های ایجاد بورس اوراق بهادار در ایران به سال ۱۳۱۵ بازمی گردد . در این سال یک کارشناس بلژیکی به نام ران لوترفلد به همراه یک کارشناس هلندی، به درخواست دولت وقت ایران، درباره تشکیل بورس اوراق بهادار مطالعاتی نمودند و طرح تأسیس و اساسنامه آن را تنظیم کردند. در همان سال ها یک گروه کارشناسی در بانک ملی نیز به مطالعه موضوع پرداختند و در سال ۱۳۱۷ گزارش کاملی درباره جزئیات مربوط به تشکیل بورس اوراق بهادار تهیه کردند . اما آغاز جنگ جهانی دوم فرصت ادامه فعالیت را از کارشناسان گرفت. از سرگیری مطالعات در این زمینه به فرصت مناسبتری نیاز داشت که این فرصت پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و حاکم شدن آرامش نسبی بر ایران برای اتاق بازرگانی، اتاق صنایع و معادن، بانک مرکزی و وزارت بازرگانی ایجاد شد تا چند سالی را به بررسی پیرامون این بازار و شرایط ایران برای تشکیل آن بپردازند.

در سال ۱۳۴۵ قانون و مقررات تشکیل بورس اوراق بهادار را تهیه و لایحه مربوط را به مجلس شورای ملی ارسال کردند. لایحه مزبور در اردیبهشت ۱۳۴۵ تصویب شد، اما به دلیل عدم آمادگی بخش صنعتی و بازرگانی بورس تهران در پانزدهم بهمن ماه ۱۳۴۶ با ورود سهام بانک صنعت و معدن- به عنوان بزرگترین مجتمع واحدهای تولیدی و اقتصادی آن زمان- فعالیت خود را آغاز کرد.

بازار ارز : فارکس

ارز یعنی ارزش ، بها ، نرخ و سندهای تجاری که ارزش آن ها به پول های بیگانه معین شده باشد.

ارز (foreign exchange market) یا به اختصار (Forex) در اصطلاح به پولهای رایج خارجی اطلاق می شود . به دیگر سخن در یک کشور از پول سایر کشورها یا عنوان ارز یاد می شود. ارز یعنی پول خارجی و اضافه نمودن واژه پس از واژه ارز لزومی نداشته کافی است بگوئیم ارز و مفهوم خارجی در معنای ارز مستتر می باشد.

چون اسکناس و سکه بخشی از پول هر کشور را تشکیل می دهند ، لذا ارز فقط به اسکناس و مسکوک خارجی محدود نشده و چک بانکی ، حواله ، چک مسافرتی ، سفته ، برات را هم شامل می شود.

در سیستم بانکی ایران کلیه ارزها قابل معامله نمی باشد . بر این اساس (طبق بند الف و ز ماده ۷ قانون پولی و بانکی کشور مصوب تیر ماه ۱۳۵۱) ارزها به ۲ دسته قابل تقسیم می باشد:

۱- ارز قابل معامله

۲- ارز غیر قابل معامله

ارز قابل معامله به ارزی گفته می شود که از نظر بانک مرکزی ایران ، شعب ارزی بانک ها مجاز به خرید و فروش آن می باشد. به ارزی که در شعب ارزی بانکهای ایران قابل خرید و فروش نباشند ، ارز غیر قابل معامله گفته می شود.

به پول خارجی ارز و نحوه تبدیل آن به پول خارجی دیگر معامله ارزی می گویند ، لذا در معاملات ارزی دو پول دخالت دارند که به نرخ مبادله آن ها نرخ ارز گفته می شود. بر این اساس نرخ ارز تنها یک عدد می باشد.

نرخ ارز عددی است که قیمت واحد پولی کشوری را بر حسب واحدها پول کشور دیگر در زمان مشخصی نشان می دهد. به کمک نرخ ارز پول کشورها قابل تبدیل به یکدیگر می باشد. بدین ترتیب در نرخ ارز پول دو کشور مداخله می نماید. به یکی از دو پول مذکور ارز پایه (base currency) و به دیگری پول متغیر (variable or offered currency) گفته می شود. بنابراین ارز پایه یعنی واحد پولی خارجی ثابت باقی می ماند و تغییرات نرخ ارز از طریق پول ملی متغیر نشان داده می شود .

بازار ارز

بازار ارز یا به اختصار بازار فارکس بازاری است که در آن عرضه کنندگان و تقاضا کنندگان به خرید و فروش ارز میپردازند. بازار ارز را نباید در حکم مکان یا محلی تلقی کنیم بلکه آن را باید در حکم مکانیسمی دانست که خریداران و فروشندگان ارز برای انجام معامله ارزی به یکدیگر نزدیک می کنند.

بازار ارز نیز همانند هر بازاری از عرضه کنندگان و تقاضا کنندگان تشکیل شده است اما از دیلرها به عنوان یک گروه یاد شده است. دیلرهای ارز اغلب در حالی عرضه کننده ارزی هستند که متقاضی همان ارز با نرخ دیگری می باشند.

عرضه کنندگان ارز عبارتند از صادر کنندگان کالاها، شرکت‌های حمل و نقل دریایی، هوایی، زمینی، سفارت خانه ها و کنسولگری ها، شرکت‌های خارجی، دانشجویان، تجار، توریست ها و در مقابل تقاضا کنندگان ارز عبارتند از واردکنندگان کالا، شرکت‌های حمل و نقل، بیماران، تجار، توریست ها و

دلالت ارز نقش مهمی در بازار ارز دارند. کار دلالت ارز آن است که خریدار و فروشنده ارز را به هم نزدیک نماید. چون سرمایه دلال محدود است به حساب خود وارد معامله ارزی نمی شود و فقط برای مشتریان اقدام به انجام معامله می نمایند.

وظیفه و کار اصلی بازار ارز تبدیل ارزی انتقال قدرت خرید از کشوری به کشور دیگر می باشد. به علاوه بازار ارز اعتبارات کوتاه مدت برای تامین مالی تجارت خارجی را تامین می نماید. بازار ارز امکانات لازم برای اجتناب از خطرات ارزی و تسهیل امر تجارت را در اختیار تجار می گذارد.

به طور کلی بانکها، شرکتها، نمایندگی ها، دلالت، تجار و برخی از اشخاص مانند سوداگران بازار باز ارز را تشکیل می دهند که به وسیله تلفن، سوئیفت، تلگراف، تلکس و یا پست دائما با یکدیگر در تماس هستند بدین ترتیب بازار ارز یک بازار جهانی است و به مکان مشخصی اطلاق نمی گردد. عینیت این بازار در سیستم تجهیزات ارتباطی قابل مشاهده می باشد. وقتی که از بازار ارز بخصوص صحبت می شود مانند بازار دلار منظور کلیه مکانهایی خواهد بود که در آنجا دلار مبادله می شود. بدین ترتیب بازار لندن، پاریس، نیویورک، توکیو، دوبی، تهران، شیراز، کراچی، بمبئی، مسکو و خلاصه کلیه مکانهایی که دلار خریداری یا فروخته می شود را در بر می گیرد.

سوئیفت (swift)

سوئیفت در حقیقت یک شبکه بین بانکی جهانی است که (جامعه جهانی ارتباطات مالی و پولی بین بانکی) به عبارت دیگر (Worldwide Interbank Financial Telecommunication swift Society) یک شبکه مالی بین المللی بین بانکی است که پیامهای مالی را از طریق ابزارهای الکترونیکی جا به جا می کند به طوری که این روش از نقل و انتقال ارزی از همه اشکال نقل و انتقال ارز به صورت حواله ارزی هم سریعتر، دقیقتر و مطمئن تر می باشد و از طرف دیگر در طول سال و در ۲۴ ساعت شبانه روز بدون تعطیلی اقدام به ارائه خدمات مالی بین المللی بین بانکی های کشورهای عضو این شبکه می نماید. شایان ذکر است که بگوییم سوئیفت فقط یک سخت افزار نیست بلکه یک فرآیند نرم افزاری است که به طور منظم در سطح جهانی اقدام به ارائه خدمات می نماید. در حال حاضر ۶۵۰۰ عضو از خدمات مالی بین بانکی و جهانی سوئیفت در بیش از ۱۷۸ کشور دنیا و با ارسال حدود ۴ میلیون پیام در طول روز از این شبکه استفاده می کنند.

مزایای سوئیفت

۱- سرعت بالا :

با توجه به این که سیستم سوئیفت دست آوردهای الکترونیکی در رابطه با مسائل ارتباطات بهره می گیرد لذا ارسال هر پیام سوئیفتی در عرض چند ثانیه صورت می گیرد به نحوی که طول پیام و یا بعد مسافت آنچنان در ارسال پیام دخالت ندارد. مثلا ارسال پیام به طول ۵۰۰ و ۱۰۰۰ کاراکتر از مبدا اسپانیا به مقصد پرتغال یا ژاپن تقریبا در یک مدت زمانی یکسان صورت می گیرد از این جهت سرعت سوئیفت نسبت به سایر اشکال انتقال ارز به روش حواله ارزی غیر قابل مقایسه است. مثلا اگر ارسال پیامی از طریق تلکس که به مراتب سرعتش از تلگراف بیشتر است ۱۰ الی ۱۵ دقیقه طول بکشد همین پیام از طریق سوئیفت ظرف ۳ ثانیه قابل ارسال است.

۲- قابلیت اطمینان :

یکی دیگر از ویژگی ها و مزایای سوئیفت است به طوری که این سیستم ۹۹/۹۹٪ قابلیت اطمینان یعنی در این سیستم امکان مخدوش یا کم شدن پیام مالی بسیار نادر است به طوری که در سال ۱۹۷۷ حتی یک پیام مالی مخدوش یا گم شده مشاهده نگردید و همچنین طی ۳۰ سال فعالیت این سیستم در گذشته ۱۰۰٪ پیامهای ارسالی و دریافتی از مبدا تا مقصد بدون هیچ گونه اشکال و دخل و تصرف مبادله شده است.

۳- ایمنی سیستم :

این سیستم چون اکثر پیامهای بانکی اش تعهد آور بوده منشا مالی دارد لذا امنیت انتقال این نوع پیامها از جایگاه ویژه ای برخوردار است به طوری که امروزه با به کارگیری از جدیدترین پدیده های الکترونیکی تلاش شده است این سیستم از لحاظ ایمنی در سطح بالایی قرار گیرد. در این راستا برنامه ریزی شده است تا صرفا افراد مجاز توانایی ورود به سیستم را داشته باشند.

۴- استاندارد :

در حقیقت سیستم سوئیفت از یک استاندارد واحد در سطح جهانی برخوردار می باشد به طوری که پیامهای ارسالی از طریق این شبکه و در همه کشورهای یکنواخت و استاندارد هست. به عبارتی یک زبان مشترک در بین نظامهای بانک داری کشورهای مختلف دنیا می باشد و همه کشورها مقید هستند بر اساس علائم و پیامهای تعریف شده سوئیفت اقدام به ارسال پیامهای مالی نمایند.

۵- صرفه جویی در هزینه :

در حال حاضر هزینه ارسال هر پیام ۳۲۵ کاراکتری حدود ۳ سنت است. یعنی اگر پیامهای یک بانک افزایش یابد به نسبت افزایش پیامهای ارسال و دریافت پیامهای مالی به میزان قابل توجهی کاهش می یابد. همچنین از نظر کارمزد اجرا پیام سوئیفت نصف کارمزد اجرای پیام تلکس را دارد.

۶- قابلیت دست یابی :

شبکه جهانی سوئیفت در طول ۲۴ ساعت شبانه روز و در طول تمام ایام هفته فعال است.

سازمان سوئیفت

سوئیفت یک مؤسسه تعاونی یا به عبارتی دیگر یک مؤسسه غیرانتفاعی است که به بانکهای عضو تعلق دارد و از سوی اعضا کنترل می شود و برای تأمین اهداف مشترک آنها طرح ریزی شده است، بالطبع از طرف اعضا با پرداخت حق عضویت و هزینه تعداد پیام ارسال تأمین مالی می شود و مدیریت آن را هم به عهده اعضا است. به استناد ماده ۱۴ اساسنامه سوئیفت، اعضای ۲۵ نفری هیأت مدیره سوئیفت را بانکهای عضو انتخاب می کنند و هر بانکی که بیش از ۱/۵ درصد از سهام سوئیفت را در اختیار داشته باشد، می تواند یک عضو هیأت مدیره را معرفی کند. (میزان سهام اختصاصی هر عضو هر سه سال یک بار با توجه به میزان پیامهای ارسالی عضو از طریق شبکه تعیین می شود). اگر عضوی بیش از ۶ درصد سهم سوئیفت را در اختیار داشته باشد، می تواند حداکثر دو عضو هیأت مدیره معرفی کند و کشورهایی که کمتر از ۱/۵ درصد سهام را دارند، می توانند به طور مشترک به شرطی که تعداد سهام آنها بیش از ۱/۵ درصد شود، یک عضو هیأت

مدیره معرفی کنند. سود عملیاتی این مؤسسه تعاونی بالطبع به اعضا تعلق دارد و می‌باید بین اعضا تقسیم شود، ولی سوئیفت این عمل را انجام نمی‌دهد و سود حاصله را برای سرمایه‌گذاری مجدد و کاهش هزینه پیام سوئیفتی در سال بعد استفاده می‌کند.

استفاده‌کنندگان از سوئیفت

۱_ اعضا: ادارات مرکزی بانک‌ها به عنوان اعضا شناخته می‌شوند که سهامداران سوئیفت هستند. مثل اداره مرکزی بانک صادرات یا بانک ملی در تهران که یک عضو و سهام‌دار هستند.

۲_ اعضای فرعی: شعب خارج از کشور اعضا یا شرکت‌های فرعی که بیش از ۹۰ درصد سهام آن متعلق به عضو باشد به عنوان اعضای فرعی پذیرفته می‌شوند. مثلاً شعب خارج از کشور بانک‌های ایرانی، که عضویت آن‌ها بعد از پذیرفته شدن بانک‌های ایرانی به عنوان عضو، تحت عنوان عضو فرعی پذیرفته شدند.

۳_ شرکت‌کنندگان: اعضای غیر بانکی که در یکی از رشته‌های عملیات بانکی فعال هستند، مثل دلال‌های بورس که در رشته‌های مختلف از قبیل خرید و فروش ارز، سهام و امثالهم فعالیت دارند. اعضا و اعضای فرعی می‌توانند از کلیه خدمات سوئیفت بهره‌مند شوند. ولی شرکت‌کنندگان فقط می‌توانند یک نوع پیام خاص را با توجه به تخصصی که دارند، ارسال و دریافت دارند. به عبارتی اعضا و اعضای فرعی می‌توانند از کلیه امکانات سوئیفت بهره‌مند شوند، ولی شرکت‌کنندگان از امکانات محدود با توجه به رشته تخصصی خود می‌توانند استفاده کنند.

شبکه سوئیفت

اگر تعداد پیام‌های ارسالی یک کشور به حدی باشد که نیاز به راه‌اندازی سایت سوئیفت در کشور متقاضی عضویت باشد، سوئیفت یک سایت در آن کشور تأسیس می‌کند. در غیر این صورت پیام‌های کشور متقاضی را به سایت سوئیفت کشور همسایه منتقل می‌کند. هر سایت سوئیفت زیر چتر یکی از دو مرکزی عملیاتی سوئیفت که در هلند و آمریکا مستقر هستند، قرار دارد. کشورها با توجه به وضعیت جغرافیایی خود زیر چتر حمایتی یکی از دو سایت آمریکا یا هلند قرار دارند. مراکز عملیاتی هلند و آمریکا پشتیبان هم نیز هستند. به عبارتی، اگر یکی از آنها از مدار به علت نقص فنی خارج شود، بلافاصله دیگری جایگزین می‌شود. استفاده‌کنندگان از سوئیفت مسئولیت دارند که پیام‌های خود را به سایت سوئیفت رسانیده و تحویل دهند. از آن جا به بعد تا سایت سوئیفت کشور مقصد پیام، مسئولیت تحویل پیام به عهده سوئیفت است. انتقال پیام از سایت سوئیفت در کشور مبدأ از طریق خطوط انتقال دیتا و یا خطوط تلفن معمولی با نصب مودم (Modem) امکان‌پذیر است و اعضا موظفند یک خط پشتیبانی نیز به سوئیفت معرفی کنند که در مواقع اضطراری که خط اصلی از مدار خارج است، سوئیفت بتواند پیام‌ها را تحویل دهد.

نظام های ارزی

در نظامهای اقتصادی مختلف دنیا از نظر نظام ارزی ما بطور کلی ۲ نوع نظام ارزی را شاهد هستیم :

۱. نظام ارزی با نرخ شناور ارز :

در بیشتر کشورهای با نظام بازار آزاد یا سرمایه داری اداره می شود ، وجود دارد. به طور کلی که دولت و بانک مرکزی در بازار ارز مداخله نمی کند و در حقیقت بازار ارز این دسته کشورها یک مجموعه ی بازار جهانی ارز را تشکیل می دهد .

۲. نظام ارزی با نرخ ثابت :

در مقابل کشورهایی که دارای نظام با برنامه ریزی متمرکز هستند و به عبارتی نظام سوسیالیستی یا کمونیستی که دولت تمام منابع را در اختیار دارد امور ارزی نیز دولت و بانک مرکزی این کشورها کنترل بازار ارز را در اختیار دارند. و به این نوع نظام ارزی با نرخ ثابت ارز گفته می شود.

نظام ثابت ارز به ۲ شکل مختلف وجود دارد.

الف) نرخ ارز ثابت و پول کشور غیر قابل تبدیل : به طوری که در این حالت کنترل های دولتی بسیار شدید بوده و به نوعی انحصار کامل در بازار ارز وجود دارد نرخ ارز توسط دولت تعیین شده و به بازار تحمیل می شود در این نوع نرخ ارز فقط دولت خریدار و فروشنده ارز و تعیین کننده نرخ ارز می باشد

ب) نرخ ارز ثابت و پول کشور قابل تبدیل : در این حالت دولت در بازار ارز تلاش می کند با مداخله خود نرخ ارز را در محدوده مشخص ثابت نماید اما در عین حال قابل تبدیل می باشد و ورود و خروج ارز آزاد است و به عبارتی بازار آزاد فعال اما با نظارت و دخالت دولت نوسانات نرخ ارز در یک محدوده مجاز صورت می گیرد.

ذخایر ارزی در بانک مرکزی ایران که می توانند از آن در جهت مصارف مختلف استفاده کنند :

۱. برداشت از ذخایر ارزی موجود در بانک مرکزی

۲. فروش طلا

۳. منابع ارزی ایران به صورت سهام در صندوق بین المللی پول

۴. استقراض از بازار جهانی

۵. دریافت کمکهای بلا عوض از خارج

نرخ ارز در رابطه با تغییرات بازار

۱. نرخ ارز اسمی :

همان نرخ هایی که در بازار جهت خرید و فروش ارز بر حسب نرخ اعلام شده در تاریخ معین می باشد

به طوری که نرخ ارز انواع نرخهای ۲ به ۲ ارز روزانه توسط بانک مرکزی برای اطلاع عموم توسط بانکها ، صرافی ها نمایش داده می شود که البته معمولاً بر نرخ ارز ۵ ارز کلیه بیشتر در بازارهای مختلف به نمایش گذاشته می شود.

۲. نرخ ارز واقعی :

در حقیقت یک نرخ ارز تعدیل شده است . به عبارتی برای این که بتوان تغییرات اقتصادی یک کشور را با کشوری که ارز آن مورد سنجش قرار می گیرد بررسی نمایم از نرخ ارز واقعی استفاده می کنیم . به عبارت دیگر در نرخ ارز واقعی قیمت های نسبی ۲ کشور مورد توجه قرار می گیرد.

شاخص نرخ ارز در یک کشور دیگر / شاخص نرخ ارز در یک کشور = نرخ ارز واقعی

با توجه به این که اکثر تحلیل گران و اقتصاد دانان جهت تحلیل مسائل ارزی نیاز به نرخ ارز واقعی دارند لذا این نرخ ارز واقعی چندان در محافل عمومی به نمایش گذاشته نمیشود و صرفاً برای تحلیل موضوعات مورد استفاده قرار می گیرد به طوری که با استخراج نرخ های واقعی می توان قدرت رقابتی یک کشور را در عرصه حیاتی مورد استخراج قرار داد و همانطور که در رابطه فوق مشاهده گردید برای بدست آوردن نرخ ارز واقعی لازم هست شاخص قیمتها را در کشورهای مورد نظر داشته باشیم تا از این طریق بتوان اقدام به بررسی و تحلیل وضعیت اقتصادی کشور در رابطه با تجارت جهانی پرداخت.

۳. نرخ ارز موثر :

نرخ ارز موثر در حقیقت میانگین وزنی نرخ های ارز واقعی است. با توجه به این که در هر کشوری برخی از انواع مهم ارز در مبادلات اقتصادی نقش کلیدی را ایفا می کند لذا بر اساس اهمیت و جایگاه هر یک از ارزها و سهم آنها در مبادلات اقتصادی وزنی را یا ضریب اهمیت را برای هر یک از آنها به نسبت تاثیر گذاری آن ارز در تجارت خارجی داده می شود. مثلا در کشور ما که بخش قابل توجهی از مبادلاتمان و به طبع درآمدمان از نفت است و در بازارهای جهانی این نفت و گاز را به قیمت و بر پایه دلار می فروشیم لذا وزن و ضریب اهمیت دلار در تجارت خارجی ما به مراتب از سایر ارزها بیشتر است لذا برای محاسبه ی نرخ ارز موثر یک سبد ارزی موزون و دخیل شده را تشکیل می دهیم و این سبد ارزی موزون شده به هر یک از ارزهای تاثیر گذار و دخیل در مبادلات اقتصادی وزن می دهیم تا بدست آمدن نرخ ارز موثر بتوان واقعیات تجارت خارجی خود را بر اساس قدرت رقابتی کالاها و خدمات خود در بازار جهانی بسنجیم برای محاسبه ی نرخ ارز موثر ابتدا باید شاخص های نرخ ارز اسمی را بدست آورده سپس شاخص های نرخ های مذکور را با توجه به سهم آنها در تجارت خارجی مان موزون نماییم مثلا در کشور ما دلار امریکا با توجه به فروش نفت بر حسب دلار از وزن بسیار بالایی برخوردار است بعد از آن یورو به دلیل ارتباط با کشورهای اروپایی می تواند از ضریب اهمیت قابل توجهی برخوردار باشد و همینطور سایر کشورها مانند چین ، امارت ، ترکیه ، سوریه و

تراز پرداخت های ارزی

در حقیقت مجموع ارزش سالانه کلیه مبادلات اقتصادی یک کشور را با بقیه جهان در یک دوره معین نشان می دهد که معمولا یک ساله است به طوری که در جریان تراز پرداخت های ارزی ۲ مسیر وجود دارد یکی جریان پرداخت به داخل کشور و دیگری پرداخت به خارج کشور می باشد اما اگر بخواهیم یک تعریف کلی از تراز پرداخت ارائه دهیم در حقیقت تراز پرداخت ها صورت حساب نقل و انتقال مربوط به کالا و خدمات و درآمد میان یک اقتصاد و سایر کشورها از یک طرف و نیز کلیه تغییرات در موجودی طلای بانکی ، حق برداشت مخصوص ، یا بدهی از سوی دیگر و نیز نقل و انتقالی که به صورت بلا عوض انجام می گیرد را شامل می شود.

تراز پرداخت های ارزی از ۳ قسمت تشکیل می شود :

۱. تراز حساب جاری ۲. تراز حساب سرمایه ۳. تراز ذخایر

۱. تراز حساب جاری :

اصولا حساب جاری شامل کلیه مبادلات کالا و خدمات و انتقالات بلا عوض است . اقلام عمده معاملات یک کشور مانند عمل حمل و نقل ، مسافرت ها و سرمایه گذاری را نیز شامل می شود . لذا حساب های جاری بیان کننده انتقال منابع

واقعی است که میان یک اقتصاد و جهان خارج را شامل می شود اما تراز حساب جاری در حقیقت انتقالی را نشان می دهد که بر اقلام منابع مالیاتی یک کشور افزوده یا کاسته می شود. برای تهیه تراز حساب جاری معمولاً از امار تجارت خارجی استفاده می شود این آمار که توسط گمرک تهیه می شود ارزش صادرات به قیمت فوب (FOB) (تحویل در مبدا) و واردات (CIF) (تحویل در مقصد به همراه بیمه) می باشد. لذا صادرات و واردات هر کشور با قیمتهایی که در مرزهای گمرکی آن کشور دارا هستند در حساب جاری ثبت می شود.

۲. تراز حساب سرمایه :

معمولاً در تراز حساب سرمایه کلیه نقل و انتقالات مربوط به دارایی ها و بدهی های مالی یک کشور در این حساب ثبت می شود که منظور از نقل و انتقالات دارایی ها و بدهی ها در حقیقت تغییر در مالکیت آنها . نقل و انتقال دارایی ها عموماً نشان دهنده ی مبادلات تجاری هستند. در طبقه بندی اقلام حساب سرمایه بر اساس زمان می توان مبادلات کوتاه مدت و بلند مدت را از هم تفکیک کرد که در مبادلات مالی کوتاه مدت اقلامی مانند پول ، اعتبارات بانکی ، بروات و سفته های ارزی با سررسید کمتر از یک سال لحاظ کرد . اما در مبادلات بلند مدت با سررسید بیش از یک سال شامل مالکیت یک شرکت خارجی یا خرید اوراق قرضه بلند مدت ، فروش سهام و می باشد.

۳. تراز ذخایر :

اصولاً ذخایر در یک سرفصل جداگانه تهیه می شود و شامل طلای بانک ها ، حق برداشت مخصوص (SDR) در صندوق بین المللی پول و استفاده از اعتبارات صندوق مذکور و سایر ادعا های مالی مسئولین پولی کشور از خارج می باشد که معمولاً این ذخایر شامل طلای بانکی ، حق برداشت مخصوص ، وضعیت در صندوق بین المللی پول ، دارایی های ارزی ، سایر دارایی ها و استفاده از اعتبارات صندوق بین المللی پول .

انواع وسایل نقل و انتقال ارزی

۱. اسکناس و مسکوک یا تراول چکها

۲. چک ارزی

۳. حواله های ارزی

۴. بروات ارزی

۵. اعتبار نامه های مسافرتی

۱. اسکناس و مسکوک یا تراول های چک :

وقتی که اسکناس و مسکوک وسیله نقل و انتقال مالکیت مبلغ شخصی از شخصی به شخص دیگر باشد. انتقال با قبض و اقباض صورت می گیرد خرید و فروش ارز به صورت اسکناس و مسکوک بیشتر به صورت نقدی و در بازار های نقدی ارزی و در حجم محدود صورت می گیرد.

۲. چک ارزی :

یکی دیگر از وسایل انتقال وجوه ارزی از کشوری به کشور دیگر است وقتی شخص مایل باشد مبلغ معینی را به ذینفع مستقیماً و بدون دخالت واسطه پرداخت نماید از چک ارزی استفاده می کند معمولاً در انتقالات تجاری نیز چک ارزی در حجم محدود و برای مصارف شخصی مورد استفاده قرار می گیرد. باید یادآور شد در زمان ارائه چک ارزی به بانک مقصد (پرداخت کننده) این بانک فوراً مبلغ مذکور در چک را به شخص ارائه دهنده چک پرداخت نمی کند به طوری که این بانک پس از طی مراحل مربوط به صدور اعلامیه به بانک صادر کننده چک و اطمینان از صحت برگ چک و مبلغ آن و پس از کیر کارمزد اقدام به واریز وجه چک به دارنده آن می نماید.

۳. حواله ارزی :

حواله ارزی دستور پرداخت ارزی است که یک بانک بنا به تقاضای مشتری و پس از وصول وجه آن عهده یکی از بانکهای خارج از کشور به اشکال مختلف از جمله کتبی ، تلگرافی ، تلکس و یا سوئیفتی اقدام به صدور و از آن بانک می خواهد با مبلغی معینی ارز به ذینفع پرداخت کند.

الف) تلگرافی :

حالت تلگراف که بیشتر در مقاطع زمانی گذشته متداول بود توسط شرکت مخابراتی صورت می گرفت این روش نسبت به بقیه اشکال انتقال ارز از سرعت کمتری برخوردار بود.

ب) تلکسی :

انتقال ارز از طریق تلکس معمولاً بین ۲ بانک صورت می گرفت از نظر سرعت نسبت به تلگراف بهتر ولی نسبت به سوئیفتی از سرعت پایینی برخوردار بود.

ج) سوئیفتی (swift)

جزوه باما

دانلود جزوات، نمونه سوالات
و پروپوزنت‌های دانشگاهی

Jozvebama.ir

